

Samfunn for alle

NORSK FORBUND FOR UTVIKLINGSHEMMEDE

5
2019

nfu

God jul!

NFUs fagkonferanse

Side 6

Jul hos Balder Tekstil

Side 22

Knusende Vågå-dom

Side 30

Vel blåst!

Hedvig Ekberg
Generalsekretær

NFU har avholdt konferanse som vi kalte, «Hadde bare noen spurt meg», som handlet om selvbestemmelse.

Om jeg får si det selv, så var konferansen meget vellykket. Vi forsøkte oss på noe som vi aldri tidligere har gjort. Deler av konferansen skulle være en fiktiv rettsak. Og den skulle handle om «Karl» og retten til å kunne bestemme selv.

Vi fikk tak i en dommer, to advokater, en for «Karl» som var saksøker og en for staten som var saksøkt. Vi var også så heldige at vi fikk en til å spille «Karl». Retts-saken skulle på relativt kort tid prøve å speile hvordan en ekte rettsak om selvbestemmelse ville foregå.

Etter at «Karl» selv hadde avgitt forklaring, et vitne var hørt og advokatene hadde hatt sine prosedyrer ga vi tilskuerne i salen mulighet for å komme med sin dom. De fikk spørsmål om de mente «Karl» burde få bestemme selv eller om det er riktig at myndighetene avgjør spørsmål som gjelder vergemål. Folkets dom var klar, «Karl» må få retten til å bestemme hvem som skal være hans verge.

Så var det fagdommerens tur. Han kom til det motsatte resultatet. «Karl» får ikke bestemme dette selv. Begrunnelsen for en slik avgjørelse var en legeerklæring som la til grunn at «Karl» ikke er samtykkekompetent. Dermed kan han ikke få ta slike beslutninger selv.

Etter «rettssaken» snakket psykologspesialist, Leif Hugo Stubberud, om selvbestemmelse. Han la til grunn at selvbestemmelse er en viktig faktor for god livskvalitet. Han la vekt på at stabile sosiale relasjoner, tilpasset kommunikasjon og tjenestetilbud/aktiviteter er viktige faktorer for å sikre selvbestemmelse.

VGs arbeid med Tolga saken var neste innslag. Journalist, Mona Grivi Norman, fortalte hvordan de arbeidet med historien om tre brødre på Tolga som uten å vite det hadde fått verge. Journalisten fortalte om det som gjorde mest inntrykk på henne i saken. Det var hvordan myndighetene helt unnløst å involvere brødrene. Det var ingen som snakket med dem før alt var avgjort.

Til slutt var det panelsamtale hvor LDO, representant fra Profesjonelle verger, Justisdepartementet, Stortingspolitiker Karin Andersen og NFU deltok. Et av spørsmålene som ble stilt var om mennesker med utviklingshemning får sine menneskerettigheter oppfylt. Ingen var uenig i at man fortsatt har en vei å gå før mennesker med utviklingshemning i Norge kan nyte fullt ut av menneskerettighetene.

NFU vil fortsette sitt arbeid for å gjøre det vi kan for å få oppfylt menneskerettighetene for mennesker med utviklingshemning.

NFUs administrasjon ønsker alle en riktig god jul og godt nytt år.

Samfunn for alle

**Medlemsblad for
Norsk Forbund for Utviklingshemmede**

Fem utgivelser per år
Årsabonnement: 400 kroner
ISSN: 0803-5105

Ansvarlig redaktør:
Jens Petter Gitlesen
jpg@nfunorge.org

Journalist:
Frilansjournalist Bitten Munthe-Kaas
sfa@nfunorge.org
Telefon: 928 36 809

Korrektur:
Evy Utne Knutsen

Adresse:
Samfunn for Alle,
NFU Postboks 8954
Youngstorget
0028 Oslo

Sentralbord: 22 39 60 50
E-post: post@nfunorge.org
www.nfunorge.org
www.facebook.com/NFUNorge

Annonseakvisitør:

Salgs Forum AS
Tlf: 51 31 57 00/91 59 05 78
E-post: post@salgs-forum.no
www.salgs-forum.no

Forsidebilde: Eirika Tetlie Harr i julebutikken Balder
Tekstil. Foto: Daglig leder Kjell Andre Røttervold

Design og layout: Marte Louise Lilleby / Aase Bie
Trykk: Gunnarshaug trykkeri

Utgivelse 1, 2020 kommer uke 7
Frist for saker: 8. januar
Annonsefrist: 15. januar

INNHOOLD

4 Leder: Om å ville for mye

6 NFUs fagkonferanse

10 Musikkafé til glede for små bergensere

14 Vår mann på Løvebakken

16 Krass kritikk av Norge

19 Fagkonferanse om eldre

21 Nei til tvangsflytting i Gran!

22 Jul hos Balder tekstil

27 Det er bruk for oss alle!

28 Om pårørendearbeid

30 Knusende Vågå-dom

34 SAFO: Inkluderende skole?

35 Heder til Ester Skreros

38 Litt av hvert

48 Jens Petter har blitt 60

Om å ville for mye

Jens Petter Gitlesen
Forbundsleder

Omsorgstjenestene kom med sosialtjenesteloven i 1991. Målsetningen med tjenestene var å bidra til aktive og meningsfulle liv også for de som er avhengig av bistand. Statlige tilsyn viser at kommunenorge aldri har vært i nærheten av å oppfylle målsetningen. Det påvises ulovligheter i mellom 70 og 90 prosent av tilsynene. Avvikene er ikke blitt færre med tiden.

I oppsummeringen av det nasjonale tilsynet med tjenestene til mennesker med utviklingshemning fra 2016, stiller Helsetilsynet spørsmålene:

«De alvorlige forholdene som dette tilsynet har avdekket gir grunn til å stille spørsmål om dagens rammer og ressurser for kommunenes tjenestetilbud er tilstrekkelige til å sikre gode og trygge tjenester til alle brukerne. Har kommunene nødvendige forutsetninger for å etablere og drifte forsvarlige tilbud – også til brukere med store og komplekse tjenestebehov? Gir staten tydelige nok krav, føringer og faglig støtte til kommunenes oppgaveløsning? Prioriterer spesialisthelsetjenesten bistanden til kommunene høyt nok?»

LØSNINGEN SOM IKKE ER LØSNING

Regjeringens svar på spørsmålene kom i Helse- og omsorgsdepartementets forslag til statsbudsjett for 2020: – Det skal utarbeides en veileder for tjenestene.

Siden 1991 har tjenestene vært regulert av lover, forskrifter, rundskriv og veiledere, uten at dette har hatt tilstrekkelig effekt. Når regjeringen varsler utarbeidelse av en ny veileder, så forteller det at regjeringen ikke prioriterer å løse problemene. Alle politikere ønsker nok det beste for mennesker med utviklingshemning. Problemet er at politikerne ønsker for mye.

Penger er alltid et tilbakevendende problem. Uansett hvor rike vi blir, så vil statsbudsjettets rammer alltid være for trange. Skal en sikre gode individuelle tjenester, så må alle kommuner få økonomisk rom til å utøve tjenestene. Det er langt i fra sikkert at det er situasjonen i dag. Mer penger til kommunene, vil gjøre det enda vanskeligere å få statsbudsjettkabalene til å gå opp. Det er kanskje hovedårsaken til kommunaldepartementets absurde vurderinger av inntekts-

systemet til kommunene. Inntektssystemet vurderes nemlig ikke i forhold til kommunenes plikter, men i forhold til kommunenes utgifter. Hvis de fleste kommunene gir for lite tjenester, så vil Kommunal- og moderniseringsdepartementet konkludere med at rammetilskuddet er for stort.

DET KOMMUNALE SELVSTYRET

Skal en sikre gode tjenester, så kreves statlig kontroll og statlige sanksjonsmidler, tiltak som går i motsatt retning av de bærende politiske strømningene. Siden midten av 1980-tallet er det kommunale selvstyret blitt tillagt stadig større vekt. I 2016 ble det grunnlovsfestet. Retten til gode tjenester er aldri blitt grunnlovsfestet og forslaget om å innarbeide FNS funksjonshemmedekonvensjon (CRPD) i menneskerettighetsloven fikk kun stemmene fra SV og Rødt. Derimot har Fylkesmannens stilling blitt vingeklippet og øremerkede tilskudd er blitt avvirket.

Selv når det gjelder bruken av tvang og makt, vinner det kommunale selvstyret over den enkeltes rettigheter. I Odelstingsproposisjon nr. 58 (1994-95) presenterte regjeringen forslaget til tvangslovgivning. Det ble lagt stor vekt på at folk som har det bra, ofte oppfører seg bra. For å unngå å måtte bruke tvang og makt overfor mennesker med utviklingshemning, skulle tjenestene være tilrettelagt den enkelte og en skulle ha boforhold hvor en trivdes. Dette er bakgrunnen for helse- og omsorgstjenestelovens § 9-4 som blant annet sier at «Kommunen plikter å sørge for at forholdene legges til rette for minst mulig bruk av tvang og makt. ...». Skal en sikre seg individuelle tjenester i dag, så er utveien brukerstyrt personlig assistanse (BPA), hvis kommunen innvilger slikt.

Utviklingshemmede taper i kampen mellom mektige interesser. Når partiene slåss om de store velgergruppene, så vinner vi heller ikke frem. Til våren kommer kultur- og likestillingsminister Trine Skei Grande med en stortingsmelding om rettighetene til mennesker med utviklingshemning. Det viktigste kultur- og likestillingsministeren kan komme med der, er å vise hvordan de som har rett, kan få sin rett.

FANTASTISKE Solgården i Spania

En bekymringsfri og morsom ferie!

Deilige dager med sol, bad og mye moro. Møt nye venner i flotte omgivelser.

Sommer 2020 i salg nå!

Enklere ferie kan du ikke få:

- Tilrettelagt med eget fly
- Tilrettelagt med unik bagasjeservice
- Tilrettelagt reise og opphold
- Tilrettelagte aktiviteter og utflukter
- Tilrettelagt for rullestolbrukere
- Tilrettelagt med norsk helsepersonell

Økonomisk
ledsager-
støtte

For mer informasjon og bestilling:
solgarden.no • tlf 24 14 66 60

Følg oss på

SOLGÅRDEN
trygghet, trivsel og glede

- HADDE BARE NOEN SPURT MEG

NFUs konferanse om selvbestemmelse og vergemål

AV: Jens Petter Gitlesen

Selvbestemmelse er en selvfølge for de fleste, men ikke for mennesker med utviklingshemning. Overstyring i hverdagslivet, vergemålsloven og tvangsbestemmelsene kan føre til uheldige innskrenkninger i den enkeltes selvbestemmelse. Konferansen satt fokus på utfordringene som mennesker med utviklingshemning står overfor når det gjelder selvbestemmelse.

Bakteppet for konferansen var selvbestemmelsens fravær når det gjelder mennesker med utviklingshemning. Selvbestemmelsen har først og fremst betydning når ingen rundt personen motsetter seg at vedkommende bestemmer selv. Pårørende kan ofte ha en tendens til å ville overstyre. Tjenesteyterne kan være litt for flinke til å vite hva tjenestemottakerne bør og ikke bør gjøre. Ber en om bistand fra habiliteringstjenesten, så får en ofte råd om hva som bør gjøres overfor personen, helt uavhengig av personens vilje. På vergemålsfeltet er det svært vanlig at frivillig vergemål innføres mot den vergetrengendes vilje. Likestillings- og diskrimineringsombudet

VG JOURNALIST Mona Grivi Norman holdt innlegg om Tolgasaken.

gjennomførte nylig tilsyn med tvangsvedtak. De fant at knapt noen av personene med tvangsvedtak, var blitt involvert i prosessen, til tross for lovens bestemmelser om medvirkning.

En engasjert Sunniva Ørstavik ledet konferansen. Den som kjenner generalsekretæren i Norges Handikapforbund, vet at engasjementet hennes stiger jo mer en snakker om likestilling av mennesker med nedsatt funksjonsevne.

RETTSSAK

For å belyse de formelle sidene av selvbestemmelsesretten var kjernen i konferansen en «rettssak» som varte i snaut to timer. Karl (spilt av Ørjan Wold) hadde moderat utviklingshemning og var under vergemål. Han hadde fått en verge som han ikke ønsket å ha. Karl hadde laget på oppnevningen av verge. Da han ikke vant frem med klagen, fikk han hjelp av advokat og gikk til sak mot staten. Til tross for advokatens henvisninger til FNs funksjonshemmedekonvensjon (CRPD), argumentasjon for at Karl hadde både vilje og selvstendige synspunkter og vitneførsel, så tapte Karl saken. FNs funksjonshemmedekonvensjon er ikke tatt inn i norsk lov og vergemålsloven

er ikke i samsvar med konvensjonen. Når konvensjoner ikke er tatt inn i norsk lov, forsøker en å fortolke det aktuelle norske lovverket i retning av konvensjonen, men det er selvsagt ikke mulig når lovverket går på tvers av konvensjonen. Da er det norsk lov som gjelder.

FAGFOLKENES VURDERINGER

I en kommentar fra salen, hang Berit Vegheim fra Stopp diskrimineringen bjellen på katten da hun hevdet at så lenge vergemålsloven åpner for at personer kan fratras sin samtykkekompetanse med bakgrunn i en legeerklæring, så vil dommerne ta legeerklæringen som gitte fakta og bygge på den. Dommerne vil ikke overprøve fagfolkernes vurderinger, men i all sin usikkerhet, vil dommerne lene seg på fagfolkernes vurderinger, hevdet Berit Vegheim.

Etter «rettssaken» presenterte psykologen Leif Hugo Stubrud psykologiske perspektiver på selvbestemmelse og det å unngå tvangsbruk. Stubrud har gjennom et langt yrkesliv i habiliterings-tjenesten jobbet mye på feltet. Han var blant annet medlem av rådet som vurderte innføringen av tvangsbestemmelsene overfor mennesker med utviklingshemning i perioden 1999 til 2004. →

"DOMMER"

Jo Stigen

SAKSØKER "KARL",

Ørjan Bostal Wold med sin advokat Helge Hjort.

VERDIEN AV SELVBESTEMMELSE

I følge Stubrud, ligger verdien av selvbestemmelse i økt behovstilfredsstillelse, noe som gir økt kreativitet, subjektivt velvære og pågangsmot. Manglende behovstilfredsstillelse gir stress, angst, utbrenthet og redusert egenverd. Når mennesker er trygge og opplever at de kan påvirke sin egen situasjon, så vil behovet for å anvende tvang eller på andre måter overstyre dem oftest avta betraktelig. Men det å skape de trygge rammene og forstå den enkeltes ønsker og preferanser, kan være en utfordring. Stubrud presenterte også en modell for å bygge opp den enkeltes selvbestemmelse, en modell som også vil bidra til reduksjon av behovet for tvangsbruk.

Tolgasaken er velkjent for de fleste. Mona Grivi Norman var en av de tre journalistene i VG som

«gravde frem» saken. Hun fortalte om arbeidet med saken og tilfeldighetene rundt diagnostikk og registrering av antall personer med utviklingshemning i kommunen. Vi kan være glade for at VG har en rimelig god økonomi. Verken kommunen eller andre involverte instanser la forholdene til rette for journalistene. For å få frem den publiserte saken, trengte en flere årsverk.

KONSTRUKTIVT OG INTERESSANT

I den avsluttende paneldebatten, kom det frem mange konstruktive og interessante betraktninger. Stortingsrepresentant Karin Andersen (SV) mente at vergemålsloven burde skrotes. Hun var bekymret for at personer under vergemål ikke hadde reelle klagemuligheter. Fra den umyndiges situasjon, er det så

” Selvbestemmelse er noe som må læres

godt som umulig å gjenvinne sin myndighet. I stedet for å frata menneskers samtykkekompetanse, bør en heller forsøke å bygge opp deres samtykkekompetansen gjennom beslutningsstøtte.

Guri Hestflått Gabrielsen som er fagdirektør hos Likestillings- og diskrimineringsombudet, viste til bevegelsen som er på gang, både i politisk ledelse og i forvaltningen. For få år siden hevdet myndighetene at situasjonen var bra. Nå erkjenner både politisk ledelse og forvaltningen at noe må gjøres. Gabrielsen anbefalte organisasjonene å vektlegge beslutningsstøtte i høringsuttalelsene til Tvangslovutvalgets innstilling.

Gjennom innleggende til Ingrid Hvidsten som er rådgiver i Justisdepartementets lovavdeling, ble det klart at justisdepartementet prioriterer vergemåls-

feltet. I generelle ordelag vektla rådgiveren at vergemålsordningen skal være en hjelp til selvbestemmelse, uten at hun hadde noen konkret oppskrift på hvordan dette kunne gjøres.

Hedvig Ekberg, NFUs generalsekretær vektla også beslutningsstøtte og problemene med legeerklæringer og samtykkekompetanse, men hun påpekte at selvbestemmelse også er noe som må læres.

Blant de rundt 200 deltakerne, var det mange NFU-medlemmer, men relevante myndighetsorgan og viktige institusjoner var også representert med tilhørere. Jeg fikk utelukkende positive tilbakemeldinger. Prosessen for å sikre utviklingshemmedes selvbestemmelse har startet. Konferansen bidro til å styrke denne prosessen. ■

PANELDEBATT med deltakere fra Stortinget, Justisdepartementet, faste vergers interesseorganisasjon, Likestillingsombudet og NFU.

PSYKOLOGSPESIALIST
Leif Hugo Stubrud.

Musikkafé for små bergensere

- Familier med spedbarn og småbarn med utviklingshemning har få møteplasser.

TEKST OG FOTO: Bitten Munthe-Kaas

Det mener musikkterapeut og doktorgradskandidat, Maren Metell. Hun har siden i vår invitert foreldre med små barn og deres søsken til lørdagstreff i Bergen i samarbeid med Etat for barn og familie i kommunen.

Her får de et lavterskeltilbud med musikkafé på Engen helsestasjon. På det timelange programmet står det lek, improvisasjon, kjente regler, sanger og aktivitetssanger. Det hele avsluttes med en enkel lunsj mens barna fortsetter med frilek og de voksne snakker sammen og utveksler erfaringer.

- Hva slags musikk som velges er avhengig av kultur, preferanser og familienes behov, sier Maren Metell. - Dette tilbudet utvikles sammen med de familiene som er med. Målet er å skape et rom der alle kan delta på lik linje. Aktivitetene er også tilrettelagt i den forstand at hver familie kan følge opp og bruke aktivitetene hjemme. Et fokus i prosjektet er også å lage sangkort med tegn til tale.

Da SFAs utsendte var flue på veggen på en musikkafé nylig, var det bare Kjersti, Yngve og de to barna deres som møtte opp.

Minstejenta Oda på ett år har Downs syndrom, mens storesøster Vilja er to år eldre. Begge barna var tydelig forventningsfulle og visste åpenbart hva de hadde i vente på det velutstyrte lekerommet. Etter at Maren hadde sunget både barn og foreldre velkommen, kunne de velge instrumenter. Fra det øyeblikket Metell slo an den første akkorden på gitaren, var både barna og de voksne med på notene.

REKRUTTERING

Etter å ha vært entusiastisk til stede på en musikkafé, melder spørsmålet seg uvegerlig om hvorfor det er såpass få spedbarns- og småbarnsforeldre i Bergen som deltar på dette tilbudet. Til det svarer Metell at det har vært en utfordring å rekruttere familier, og samtidig holde gruppen såpass liten at tilbudet kan tilpasses barnas behov. - Selv om vi i første omgang har nådd fram til få familier, har vi likevel et håp om at Bergen kommune vil satse på at vi kan fortsette over nyttår, sier hun.

Den erfarne musikkterapeuten er også opptatt av at tilgang på musikk skaper verdifulle former for mangfold. - Vi ser hvor viktig det er både for foreldre og barn å møte andre familier i en liknende livssituasjon og gjøre noe positivt sammen. Tilbakemeldinger fra familier som har deltatt i musikkterapi er at de på musikkaféen ser hvor stort utbytte barna har av musikk. - De synes det er fint å få nye ideer til aktiviteter og prøve ulike instrumenter. Disse familiene bruker også mer musikk hjemme.

- *I hvilken grad kan andre etter hvert få glede av erfaringene dere får med musikkafé for denne brukergruppen i Bergen?*

- Dette prosjektet er lokalt, men de erfaringene vi gjør her, skal viderefremmes gjennom for eksempel foredrag, workshops og en nettside der brukerne kan få ideer til tilrettelagte aktiviteter, instrumenter og omgivelser som kan bli til inspirasjon for både familier og andre interesserte. Hovedmålet er likevel å gjøre resultatene og ressursene som utarbeides tilgjengelig for de som ønsker å bruke dem, svarer Maren Metell. →

Hele familien på musikkafé

Før Kjersti og Yngve fikk høre om Lørdagskaféen, kjente de ingen andre familier med Downs syndrom. Unntaket var noen få de hadde møtt gjennom habiliteringstjenesten.

– **Vi** visste at det fantes tilbud om småbarnsang, men for oss var det om å gjøre å være med på noe der hele familien kunne være sammen, sier Kjersti. – Lørdagskaféen har vist seg å være midt i blinken for oss, og Oda var bare var syv måneder da vi begynte.

På spørsmål om hva dette tilbudet betyr for barna, svarer Kjersti at begge alltid gleader seg veldig til lørdagskaféen. – Der får de velge hvilke instrumenter de skal spille og vi får påfyll av nye sanger. Når vi kommer hjem, fortsetter de å leke med det vi har holdt på med i musikkterapitimen.

– *Hva betyr disse timene for dere som foreldre?*

– Fellesskapet med de andre familiene vi er sammen med på lørdagskaféen er svært viktig for oss, svarer Kjersti.

DEN LILLE FAMILIEN
stortrives på musikkaféen.

JENNY OG ODA
har funnet hverandre.
(Foto: Privat)

Hvorfor vi meldte oss på musikkaféen

- Det var flere årsaker til at vi meldte oss på Musikkaféen. Vi hadde først og fremst et ønske om å møte andre foreldre for å ha noen å snakke med som har forståelse for vår situasjon.

Det skriver foreldrene Sarah og Torleiv i en epost til SFA. De opplevde at det å møte Oda, Kjersti, Yngve og Vilja på musikkaféen var spesielt hyggelig. - Oda og vår datter Jenny er omtrent jevngamle i tillegg til at begge har Downs syndrom. Vi håper og tror at disse møtene kan bli starten på et livslangt vennskap mellom de to jentene. I tillegg til at Jenny har stor glede av å være sammen med Oda, er Kjersti og Yngve blitt gode venner og fantastiske støttespillere for oss.

- Vi har i tillegg stor tro på bruk av musikkterapi som et middel til stimulering. Jenny har alltid reagert positivt på musikk og blir fanget av farger. Hvis kombinasjonen av farger og musikk stimulerer sansene hennes på en god måte, er det en selvfølge for oss å satse videre på det. Som foreldre til et barn med Downs syndrom vil vi selvsagt gjøre alt som står i vår makt for å hjelpe datteren vår til å få et så utviklingsmessig godt liv som mulig.

Maren Metells musikkafé er kort og godt et flott tilbud som flere foreldre burde benytte seg av. Tidlig innsats fra alle instanser i hjelpeapparatet som har med barn med funksjonsnedsettelse å gjøre, tror vi er svært viktig for den enkeltes utvikling videre. Maren har lagt til rette for at vi foreldre kan snakke sammen etter at musikkterapitimen er over. Vi har for egen del også mye igjen for å både å høre og dele erfaringer om temaer som Jenny kan ha nytte av. For tiden er det for eksempel utveksling av erfaringer rundt barnehagestart og kommunale tilbud og hjelpemidler som er særlig aktuelt, skriver Sarah og Torleiv.

INTERVJU

Vår talsmann på Stortinget

Storingsrepresentant Tore Hagebakken (Ap) etterlyser en politikk som kan sikre mennesker med utviklingshemning økonomisk trygghet og gode liv.

TEKST: Jens Petter Gitlesen

FOTO: Stortinget

Storingsrepresentant Tore Hagebakken (Ap) fikk NFUs ærespris på landsmøtet i 2016 for sin innsats for å fremme og sikre rettighetene til mennesker med utviklingshemning. Han var saksordfører og som loste i havn den enstemmig innstilling som førte til stortingsmeldingen Frihet og likeverd. Opp gjennom årene har han fremmet mange av våre saker.

I januar i år, stilte Tore Hagebakken følgende spørsmål: «Har regjeringen besvart spørsmålene som Helsetilsynet stilte i oppsummeringsrapporten «Det gjelder livet», og hvilke tiltak er iverksatt for å sikre et godt tjenestetilbud også til dem som er mest avhengig av bistand?»

Verken Tore Hagebakken eller NFU var spesielt fornøyd med svaret fra eldre- og folkehelseminister Sylvi Listhaug.

- Det nasjonale tilsynet med tjenestene til mennesker med utviklingshemning avdekket lovbrudd i 45 av 57 tilsyn. Det ble gitt for lite tjenester, for lite individuelle tjenester, vedtakene om tjenester var for generelle og mange vedtak var altfor gamle. Det ble påvist ulovlig bruk av tvang og makt, uforsvarlig medisinbehandling og mange andre alvorlige forhold. I regjeringens forslag til statsbudsjett for 2020, varsles heller ingen løsninger, utenom utarbeidelse av en veileder. Veiledere er vel og bra, men vi har hatt lover, forskrifter, rundskriv og veileder for tjenestene i alle år. En ny veileder om tjenestene til mennesker med utviklingshemning, vil ikke løse forholdene som Helsetilsynet påpekte, sier Tore Hagebakken.

ØKONOMISKE RAMMER

- Skal en sikre gode tjenester for mennesker med utviklingshemmede, så må en sikre at kommunene har økonomiske rammer for å yte tjenestene. Regjeringen foreslår å heve innslagspunktet for ressurskrevende tjenester, dvs. å sende en ekstraregning på 350 millioner til kommunene for dem som har de mest omfattende tjenestene. Slike ekstraregninger har regjeringen sendt kommunene hvert eneste år siden 2016. Norge er et rikt land og vi har råd til gode tjenester, men da må staten sette kommunene i stand til å finansiere

dem. Arbeiderpartiet er mot å øke innslagspunktet for ressurskrevende tjenester. I vårt alternative budsjett foreslår vi også å øke bevilgningene til kommunene med 2,5 milliarder kroner.

- Norge har forpliktet seg til å følge FNs funksjonshemmedekonvensjon (CRPD). Konvensjonen gir sterke føringer både for tjenester, boligpolitikk, arbeidsmarkedstiltak, vergemål og alle andre felt som NFU er opptatt av. I mai ble Norge kritisert av FN for ikke å etterleve konvensjonen. Statsbudsjettet er blant statens viktigste virkemidler for å sikre Norges etterlevelse av konvensjonen. Nå har jeg finlest forslaget til statsbudsjett som behandles av helse- og omsorgskomiteen flere ganger. Konvensjonen er ikke nevnt et eneste sted.

BIDRA TIL Å ØKE VERDISKAPNINGEN

- Skal mennesker med utviklingshemning få gode liv, så må de også kunne ha en jobb å gå til. Undersøkelser fra NTNU viser at rundt 80 prosent av utviklingshemmede går ut av videregående skole uten å ha noen jobb å gå til. Manglende arbeidsmarkedstiltak øker belastningen på de kommunale tjenestene. Samfunnsøkonomisk er situasjonen uforsvarlig. Mennesker med utviklingshemning kan bidra til å øke verdiskapningen i samfunnet. Det er sløsing å ikke utnytte denne ressursen. I Arbeiderpartiets alternative budsjett, foreslår vi i første omgang 1000 nye tiltaksplasser for arbeidsmarkedstiltak,

samt 300 nye tiltaksplasser innen VTA. Dette er selvsagt ikke nok for å dekke behovet, det må også plan for den nødvendige opptrappingen slik at de som ønsker å jobbe, skal ha en jobb å gå til, sier en engasjert Tore Hagebakken.

FATTIGDOMSPROBLEMET

Fattigdomsproblemet blant utviklingshemmede er økende. Høye husleier, etter trygdereformen kvalifiserer ikke personer med trygdeytelsen «Ung ufør» til bostøtte. Egenandelene på helse- og omsorgstjenester er blitt flere og høyere. Hva bør gjøres for å unngå fattigdommen?

- Da trygdereformen ble bestemt, så var det en forutsetning at bostøtten skulle gjennomgås. Noe regjeringen aldri har fulgt opp. I Arbeiderpartiets alternative budsjett, foreslår vi å øke bostøtten. Vi foreslår også å ta bort flere av egenandelene i helsesektoren. Spesielt er det viktig å skjerme unge. En må være forsiktig med å bruke egenandeler på helse- og omsorgstjenester. Egenandelene fungerer som en skatt som bare først og fremst rammer syke og funksjonshemmede. Problemene med høye husleier for leietakere med uføretrygd, er uakseptabelt. Norge er et rikt land. Vårt økonomiske handlingsrom er stort. Velferdsstatens viktigste oppgave er å skape sosial- og økonomisk trygghet, det gjør en ikke med å skape flere fattige, sier stortingsrepresentant Tore Hagebakken.

ER BRUKERSTYRT PERSONLIG ASSISTANSE (BPA) INTERESSANT FOR DEG?

Ta kontakt med en av HAV's rådgivere i dag!

HAV BPA

Vi vil gi den enkelte tjenestemottaker en god og meningsfull hverdag. Alt vårt arbeid er basert på vår visjon om å skape en lettere hverdag med BPA. Vi legger stor vekt på at den enkelte tjenestemottaker selv bestemmer hvordan dagen skal være. Vi vet verdien av gode relasjoner til tjenestemottaker, ansatte og oppdragsgiver, som totalt sett gir deg ett bedre tilbud.

HAV AKTIV

Hav Aktiv er for deg som ønsker å være mer i aktivitet. Alt fra sit-ski, ski pigging, basket, sykling etc. Vi gir veiledning ift. til aktivitet og opplæring.

HAV FUNKSJONSASSISTANSE

Ordringen med funksjonsassistent er et nytt brukerstyrt virkemiddel for funksjonshemmede arbeidstakere. Nødvendig assistanse skal sørge for at du kan få eller beholde ordinært arbeid.

Bygdøy allé 23 • 0262 Oslo • Tlf. 45 22 22 88 • E-post: hav@havas.no • www.havas.no

FNS SPESIALRAPPORTØR Catalina Devandas
møtte likestillings- og diskrimineringsombud Hanne
Bjurstrøm da hun var på besøk i Norge nylig.
(Foto: Helge Olav Haneseth Ramstad, Uloba)

Kritisk FN-rapportør

Har mennesker med nedsatt funksjonsevne de samme rettighetene som alle andre? Dette er spørsmålet dere må stille!

AV: Bitten Munthe-Kaas

”
**Omtrent
alt har gått
galt med
vergemåls-
reformen.**

*Riksrevisor Per Kristian
Foss i en kommentar til VG.*

FNs spesialrapportør Catalina Devandas kom med krass kritikk av Norge da hun var på besøk i Norge nylig. I løpet av de ti dagene hun var her, møtte hun en rekke representanter for myndighetene, organisasjonene og ikke minst personer med nedsatt funksjonsevne.

UTDATERT

I sin slutterklæring fra sitt opphold her legger hun heller ikke fingrene imellom. Hun karakteriserer vår nåværende vergemålslov som trådte i kraft i 2013 som utdatert med en foreldet tilnærming til vergemål «ved å fokusere på representasjon fremfor bistand til beslutninger».

Devandas mener at det i tillegg er svært betenkelig at nesten 40 prosent av de over 40 000 personene som er under ordinært vergemål her i landet, er fratatt sin samtykkekompetanse. Hun uttaler seg også kritisk til det store antallet profesjonelle verger i Norge. I sin slutterklæring bruker

hun Oslo som eksempel med sine 300 profesjonelle verger som representerer 13 000 personer. Devandas tviler på at den enkeltes ønsker og preferanser kan bli tilstrekkelig lyttet til og respektert. Hun oppfordret den norske regjeringen til å oppnevne et eget lovutvalg til å revurdere dagens regelverk og foreslå et nytt system for beslutningsstøtte som er i samsvar med FNs anbefalinger.

BEKREFTET KRITIKKEN

En av de Devandas møtte under sitt opphold i Norge var likestillings- og diskrimineringsombud Hanne Bjurstrøm. Hun minnet om den sterke kritikken Norge har fått for sin manglende etterlevelse av konvensjonen for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne. – FNs spesialrapportør har nå bekreftet denne kritikken. Dette må myndighetene ta alvorlig slik at vi fremover får en utforming av politikken som er i samsvar med anbefalingene i Devandas rapport, presiserte Hanne Bjurstrøm.

Svada!

SVs stortingsrepresentant Solfrid Lerbrekk spurte nylig hva likestillingsminister Trine Skei Grande (V) vil gjøre for å følge opp kritikken fra FNs spesialrapportør, Catalina Devandas, om hvordan norske myndigheter oppfyller sine menneskerettslige forpliktelser.

I sitt svar påpekte statsråden at «Norge gjør en betydelig innsats for å inkludere personer med nedsatt funksjonsevne i samfunnslivet og bevilger betydelige finansielle ressurser til dette formålet», Hun innrømmet samtidig at det fortsatt er utfordringer.

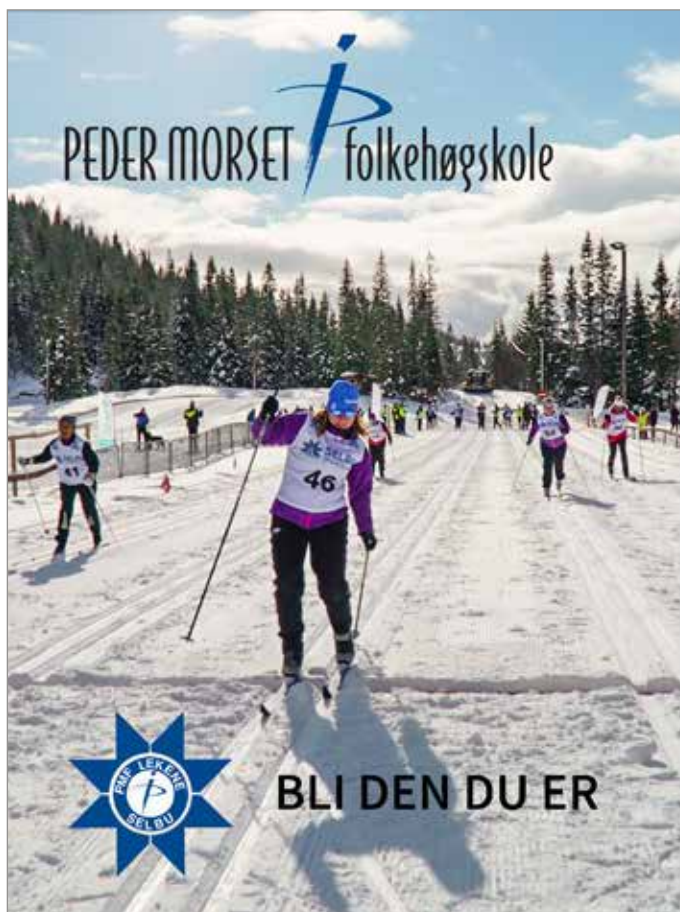
Solfrid Lerbrekk var alt annet enn fornøyd med dette svaret. – Det var jo bare svada. Hun refererte kun til ting som er kjent fra før. Her er ingenting konkret, ingenting nytt og ingenting matnyttig. Svaret er som et skjelett uten kjøtt på, mente Lerbrekk.

Solfrid Lerbrekk (SV).
(Foto: Stortinget)

VTA

«Regjeringen varsler 300 nye VTA-tiltak. Vi får være takknemlige for veksten i tiltaksplasser. Noe er bedre enn ingenting, men 300 nye tiltaksplasser er alt for lite. Med denne veksttakten, vil det ta 111 år å dekke behovet for tiltaksplasser», skriver Jens Petter Gitlesen på www.nfunorge.org

PMF-LEKENE

Selbuskogen skisenter 7. og 8. mars 2020

LANDSRENN PÅ SKI FOR MENNESKER
MED UTVIKLINGSHEMMING

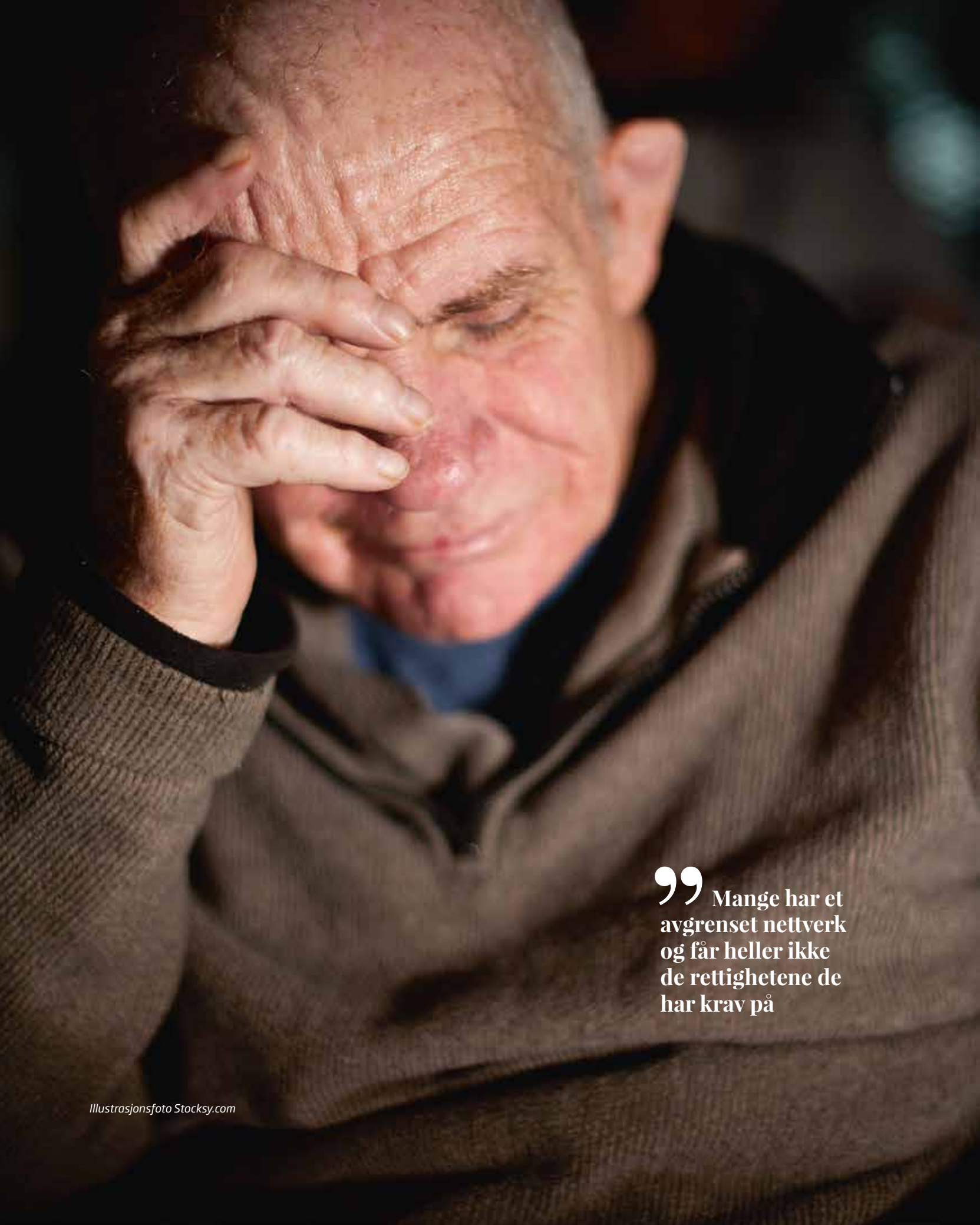
Arrangeres for 28. året på rad!

PÅMELDINGSFRIST: 14. FEBRUAR 2020

Epost: pmf@pedermorset.no

Telefon: 73 81 20 00

www.pedermorset.no/pmf-lekene

” Mange har et avgrenset nettverk og får heller ikke de rettighetene de har krav på

Manglende kunnskap om eldre med utviklingshemning

- Det er en utfordring for kommunale tjenesteytere å identifisere aldringstegn hos personer med utviklingshemning. Vi har ikke systemer for å tilpasse individuelle tjenester. Oppfølging av denne målgruppen i kommunale botiltak er også mangelfulle.

TEKST OG FOTO: Bitten Munthe-Kaas

Tidligere fagkonsulent i Habiliteringstjenesten for voksne i Helse Stavanger, Gunvor Helle Eiane, holdt et tankevekkende foredrag på den 10. fagkonferansen til Nasjonal kompetanse-tjeneste for aldring og helse i Oslo nylig. Her orienterte hun blant annet om artikkelen «Når personer med utviklingshemning blir eldre, hvilke utfordringer erfarer kommunale tjenesteytere?» Den er basert på en masterstudie fullført i 2017 i samarbeid med vernepleier og førsteamanuensis Anita Gjermestad ved VID vitenskapelige Høgskole. Studien rettet søkelys på hvilke utfordringer 12 tjenesteytere i fire kommuner ble stilt overfor når personer med utviklingshemning ble eldre. Ulike måter å tilrettelegge miljøet på og faktorer det er viktig å ta hensyn til hos den enkelte, ble også tematisert.

STADIG FLERE

Bakgrunnen for studien var at det blir stadig flere eldre med utviklingshemning i befolkningen. Som i tillegg til sin opprinnelige funksjonsnedsettelse får flere og store utfordringer knyttet til sin aldringsprosess. Studien viste at det er mangel både på kunnskap og kompetanse blant tjenesteytere om disse problemstillingene. Det at aldringen kommer snikende gjør det ekstra vanskelig å se at forandringer som skjer

gradvis med den enkelte, kan ha sammenheng med aldring. Dette skjer i en situasjon der det i tillegg har vært lite planlegging med tanke på aldring og botilbud som krever individuell tilpasning innen et forsvarlig tidsrom. Eiane mente at det også kan gå på holdninger som at en del tjenesteytere alltid har gjort ting på sin måte - som det kan være vanskelig å snu.

- Det vi kort sagt trenger er mer kunnskap, kompetanse og bedre planlegging av tjenester og tjenesteutøving for denne målgruppen. Dette bør vel og merke skje så tidlig som mulig før aldringen begynner. Mange kan klare seg bedre hvis det settes inn tiltak i tide. Det er ikke uten grunn at enkelte med lettere utviklingshemning gir uttrykk for at «vi føler oss mer normale når vi blir eldre - fordi «vanlige» gamle blir mer lik oss»!

Gunvor Helle Eiane minnet samtidig om at eldre personer med utviklingshemning ofte ikke har den samme status som aldring medborgere uten. - Tjenesteytere kan være lite bevisste det som skjer når den enkeltes nedsatte, kognitive- og kommunikative funksjon skygger for aldringstegnene. Det handler om en dobbel sårbarhet i forhold til både aldring og utviklingshemning i deres møte med tjenestetilbudet. Det er likevel viktig å understreke at mange tjenesteytere gir mye god omsorg til beste for beboerne. →

GUNVOR HELLE EIANE

belyste pårørendes viktige rolle som bærere av livshistoriene til eldre med utviklingshemning (Foto: SFA).

STERKE BÅND

Eiane kom også inn på problemene som kan oppstå ved at eldre med utviklingshemning i denne livsfasen blir enda mer avhengig av individuell tilrettelegging og støtte fra tjenesteytere. – Mange har et avgrenset nettverk og får heller ikke de rettighetene de har krav på. Det faktum at deres medborgerskap dermed ikke anerkjennes, er et klart brudd på grunnleggende menneskerettigheter.

De sterke båndene som ofte oppstår mellom tjenesteytere og beboerne de har ansvar for, kan i sin tur også skape utfordringer. Tjenesteytere kan oppleve maktesløs uro og uvisshet i sitt møte med aldringstegn hos den enkelte. Det er smertefullt å se at et menneske de har fulgt i mange år, begynner å skranke. Situasjonen blir ikke nødvendigvis bedre når andre begynner å blande seg inn. Det kan dessuten være vanskelig å sette fingeren på hva de ofte diffuse atferdsendringene egentlig handler om. Som for eksempel når en beboer ikke vil stå opp, trekker seg tilbake eller ikke lenger skjønner hvordan kaffetrakteren fungerer. Situasjonen blir selvsagt enda verre hvis den det gjelder mangler evne til selv å formidle hvordan han eller hun har det.

Eiane kom også inn på de mange tjenesteyterne som i tillegg jobber alene med beboeren de har ansvar for i flere timer hver dag. – Dette skaper et stort behov for felles arenaer og treffpunkter for samtale og dialog om disse temaene. Mange tjenesteytere får imidlertid problemer med å skvise inn slike møter i en allerede travel hverdag.

SAMARBEID MED PÅRØRENDE

Det å involvere pårørende så tidlig som mulig i arbeidet med å formidle kunnskap om aldring ved utviklingshemning, kan skape bedre forståelse og samarbeid fortsatte Eiane. – Mens noen opplever pårørende som en viktig ressurs, ser andre dem som en stor utfordring. Det kan ha sammenheng med ulik tolkning av den enkeltes aldringstegn. Tjenesteytere kan oppleve å bli mistrodd og få det de opplever som uberettiget kritikk av pårørende. Slike tilbakemeldinger er vanskelig å forholde seg til når forandringene

som skjer med beboeren i realiteten er tegn på aldring. Samtaler med pårørende om aldring hos deres nærmeste så tidlig som i 35-årsalderen vil likevel ofte kjennes skamfullt og være tabubelagt uansett.

PASSER IKKE INN

Og som om ikke det var nok: Eldre med utviklingshemning som viser tegn til aldring passer heller ikke inn i systemet eller strukturen for de aktuelle tiltakene og tjenestene. Det kan være vanskelig å få hjelp fra andre kommunale tjenester, for eksempel hjemmesykepleie og demensomsorgen som stort sett forholder seg til personer uten utviklingshemning. Det formidles i tillegg lite kunnskap og innsikt i spørsmål som har med aldring å gjøre i kommunale planer og retningslinjer. Dermed blir søkelyset i for liten grad rettet mot utfordringer som kan dukke opp – som pensjonering og flytting, om at den enkelte skal jobbe mindre eller slutte på klubben. Det kan derfor lett oppstå uenighet i slike saker. Flere av tjenesteyterne som deltok i studien mente at dette skjer fordi de økonomiske rammene overstyrer den enkeltes behov. For tjenesteytere med stor omsorg for beboere er dette problematisk. De føler på den ene side mange krav og stort ansvar – samtidig som de sliter med opplevelsen av å ikke strekke til.

LIVSHISTORIENE

Gunvor Helle Eiane kom avslutningsvis inn på pårørendes viktige rolle som bærere av livshistoriene til eldre mennesker med utviklingshemning. – Det å få videreformidlet den enkeltes historie til tjenesteyterne slik at de har mest mulig kjennskap til den personen historien handler om, vil være viktig for samhandlingen. For tjenesteyterne kan det å kjenne personens historie skape større forståelse for hvem den enkelte har vært i forhold til hvem han eller hun er nå. På denne måten kan de hjelpe personen med å huske minner og å ta vare på identiteten i en aldringsprosess, sa Gunvor Helle Eiane. ■

*Vi ønsker våre
medlemmer en god og
fredfylt julehøytid!*

PÅDRIVEREN I KAMPEN mot flytting av de seks beboerne, Evy Johansen, sammen med sønnen Per Tore. (Foto: Bitten Munthe-Kaas)

Seiret i kampen mot tvangsflytting

Gran kommune i Oppland ville flytte seks personer med store og sammensatte funksjonsnedsettelse i alderen 27–61 år på ubestemt tid og mot deres vilje til et gammelt sykehjem. De har i en årrekke bodd sammen i et bofellesskap i Brandbu, sentralt i kommune.

Trusselen om tvangsflytting fikk pårørende med Evy Johansen i spissen og NFU Hadeland lokallag til å mobilisere. De har hele tiden hevdet at det er mulig å pusse opp de 27 år gamle leilighetene i bofellesskapet som bærer preg av mange års manglende vedlikehold fra kommunens side.

Deres kamp ble etter mye om og men og flere takstrapporater til slutt kronet med seier. Det siste firmaet som fikk oppdraget med å vurdere hvorvidt det lar seg gjøre å rehabilitere de gamle bygningene, var Norconsult. Dette firmaet konkluderte med at det er teknisk mulig. Norconsults vurderinger stod i sterk kontrast til firmaene som kommunen engasjerte, som alle konkluderte med at det var økonomisk uforsvarlig.

Enden på visa ble at bofellesskapet skal settes i stand slik at beboerne kan bo der i inntil fem år. Innen denne tidsrammen skal et nytt bofellesskap være på plass. Nå håper de pårørende at beboerne så langt råd er, skal kunne bo i Liavegen under rehabiliteringen.

BOFELLESKAPET I BRANDBU foreviget da SFAs utsendte var på besøk i fjor høst.

Katarina Amundsen frister med en fin sittepute.

Stemningsfull julebutikk

Julen er over oss igjen. I år dro SFAs utsendte til VTA-bedriften Balder Tekstil på Frogner i Oslo for å få noen glimt fra årets store høydepunkt – åpningen av den populære julebutikken.

AV: Bitten Munthe-Kaas

FOTO: Axel Hærland

Hit inviteres de 24 arbeidstakernes familie, venner, faste kunder og pårørende. Selv om det kan vises til godt salg året rundt, skjer den største omsetningen likevel alltid i tiden før den store høytiden. Startskuddet i år gikk 28. november med langåpen julesalgbutikk alle hverdager og lørdager i desember.

Også denne gangen var stapp fullt hus fra start i de små, stemningsfulle og intime lokalene. Både arbeidstakerne og ledelsen hadde sin fulle hyre med å bistå de mange kundene som kommer tilbake år etter år. Her kan de glede seg over gode julegaveideer fra gulv til tak. Det var nok å velge mellom blant de mange selvlagde strikkeproduktene, ryene, spise-

brikkene, bordløperne, julepynten og dørmattene. Alt håndlaget, tilpasset markedet og kjent for høy kvalitet. Også i år var det innredet en trivelig kafé i sømavdelingen der kundene kunne ta en pust i bakken og hygge seg med vafler, gløgg, brus og kaffe.

Denne lille håndverkboutikken er et kjent og populært innslag i lokalmiljøet på Frogner med sine tilbudsvare, markedsdager, Åpen dag i november og diverse arrangementer i bakgården. Det er en god sjel i veggene og merkelig trivsel blant de ansatte. I forbindelse med en brukerundersøkelse i 2018 ble de spurt om de likte seg på jobben og om de syntes arbeidet var viktig. Ikke overraskende svarte samtlige JA!

Sykehjem for utviklingshemmede

Stadig flere kommuner får den dårlige ideen om å etablere egne sykehjem for mennesker med utviklingshemning.

AV Jens Petter Gitlesen

Eldreomsorgen er knyttet til sviktende helse og behov for bistand og tilrettelegging i hjemmet. Når det er vanskelig å få tilstrekkelig bistand og hjelp i hjemmet, så er omsorgsbolig eller sykehjem ofte alternativet. Belastningen på ektefelle eller andre deler av familien er også et sentralt forhold knyttet til omsorgen for eldre. Mennesker med utviklingshemning har i langt mindre grad enn andre problemer med å bli boende i sitt hjem når aldersproblemene melder seg. De har allerede bistand der de bor. Ofte er deres leiligheter godt tilrettelagt for hjelpemidler. De har heller ingen ektefelle eller familie som de bor sammen med. Dette betyr ikke at det ikke kan oppstå spesielle problemer i forbindelse med aldring, men problemene er ofte annerledes enn for den øvrige befolkningen.

LITE SOSIALT NETTVERK

Godt voksne med utviklingshemning har ofte et svært lite sosialt nettverk. Foreldrene har ofte gått bort. Søsken kan også slite med aldersproblemer eller de bor på helt andre steder enn personen med utviklingshemning. En etablerer ikke nye nettverk i godt voksen alder. Imidlertid er det nok så vanlig at eksisterende nettverk brytes ned. En slutter å jobbe, er redusert tid på dagsenteret etc. Aktivitet er ofte en mangelvare for alderspensjonister med utviklingshemning. Kommunene skal vokte seg for ikke å svekke de allerede svake nettverkene med å flytte folk på sykehjem.

Uansett hvor frisk eller syk en måtte være, bør en ikke flytte folk uten at de selv ønsker å flytte. Hvis den aldrende med utviklingshemning ikke kan uttrykke sine ønsker selv, så er det som regel noen som kjenner vedkommende såpass godt at de kan fortolke vedkommende. Når vi kjemper for at beboerne i Vågå ikke skal måtte flytte, så er det blant annet på grunn av erfaringer. Sist gang den ene beboeren flyttet, så tok det syv år før vedkommende innfant seg med sin nye situasjon. Syv år både med tilbaketrekking, utagering og selvskadning.

Noen ganger kan en være nødt til å flytte personen. Ei jeg kjente godt var velfungerende, bodde for seg selv i egen leilighet og greide seg utmerket. Hun fikk tidlig demens og ble raskt for svekket til fortsatt bo i sin leilighet. Heldigvis var foreldrene i stand til å følge flyttingen tett opp, først med stadig hyppigere besøk i omsorgsboligen

hun skulle flytte til, så stadig flere overnattinger osv. En slik tett oppfølging kan være svært viktig i de tilfellene flytting er nødvendig.

De som ønsker, må selvsagt få lov til å flytte hvis det er mulig, men jeg har ikke hørt om noen tilfeller hvor en ønsker å flytte på grunn av aldersrelaterte helseproblemer. Derimot har jeg hørt om mange som ikke ønsker å flytte.

ULIKE DIAGNOSER

Sykehjem kan være aktuelt, men eldre med utviklingshemning setter ikke spesielle krav til sykehjem. De fleste sykehjemsbeboerne er svekket og har et godt knippe av ulike diagnoser. Aktivitetsnivået er rimelig lavt hos de fleste. Mange er sengeliggende og flere er demente. I et slikt miljø, er det muligheter for de fleste, uavhengig av om de har en utviklingshemningsdiagnose eller ikke.

IBG: Selvstendighet og aktiv deltagelse i bofelleskap

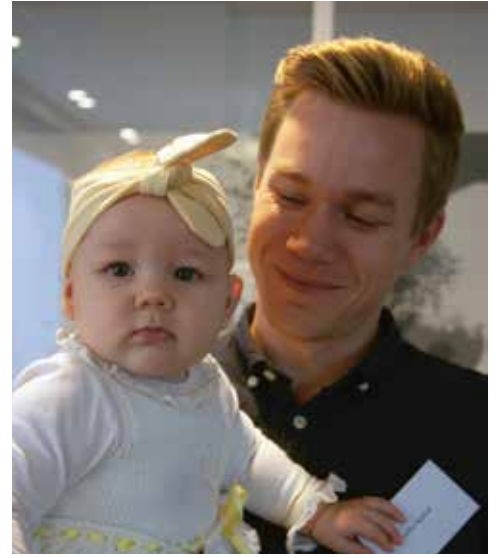

Et effektivt og trygt kommunikasjon- og informasjonssystem laget for bofelleskap, dagtilbud og avdelinger for personer med kognitiv svikt, utviklingsvansker eller med spesielle behov for oppfølging.

Bidrar til aktiv deltagelse for beboere, forenklet samhandling og effektivisering av administrasjon.

cognita.no/ibg

cognita™

Kultursamling i fin stil

Årets kultursamling i NFU Hordaland fylkeslag ble som vanlig gjennomført i fin stil - med et spennende og variert kurs- og aktivitetsprogram. Dette arrangementet er et av de få kulturtilbudene i Hordaland der alt er spesielt tilrettelagt for personer med utviklingshemning. Mange ser hverandre bare denne ene gangen i løpet av året. Nok en gang var det duket for mye moro og gode møter med både gamle og nye venner.

TEKST OG FOTO: Bitten Munthe-Kaas

Det er likevel ikke bare de vel 100 deltagerne og nesten like mange ledsagere, men også flere av de dedikerte og høyt kvalifiserte instruktørene som gang på gang møtes her. Deres engasjement og smittende glede over aktivitetene og samværet disse to kulturdagene gjør inntrykk!

Et visst vemod lå likevel over årets arrangement - i og med at det var siste gangen Hordaland fylkeslag inviterte til kultursamling. Fra og med neste år skal fylkeslagene i Hordaland og Sogn og Fjordane slå seg sammen til NFU Vestland fylkeslag, slik må det bli når to fylker skal slå seg sammen. Vi kan berolige deltagerne med at kultursamlingen vil bli videreført også etter fylkessammenslåingen.

Bildene er glimt fra en del av aktivitetene.

TEKST: Bitten Munthe-Kaas

FOTO: Nina Viola Sundstedt

Det er bruk for oss alle!

Filmen «Vår datter Emilie» gikk nylig sin seiersgang over deler av landet – med flere dobbeltvisninger, fulle kino-saler og visning på NRK i beste sendetid. Den er et ærlig og nært portrett om 23-år gamle Emilie som er trommeslager, elsker musikk og har Downs syndrom. I fjor var hun en av de fire-fem elevene med utviklingshemning som hvert år ønskes velkommen til Toneheim folkehøgskole.

EMILIE BLE VIKTIG for alle hun hadde rundt seg,

BÅDE EMILIE OG DE ANDRE

vokste på å være for og med hverandre på Toneheim.

SFA omtalte filmen før den ble lansert i en større reportasje i SFA 3/19. Den har siden fått stor oppmerksomhet og skapt mye debatt. Den viser at det er bruk for alle mennesker. Vi ser hvordan Emilie vokste på å bli møtt og ikke minst bli stilt krav til. Det er episoder i filmen som viser at det både kunne være skummelt og tøft, men at hun stod i utfordringene som kom på løpende bånd. I likhet med de andre måtte hun delta i husarbeidet, rydde etter seg, vaske tøy, brette klær og skure doer. Når hun forsøkte å sluntre unna, fikk hun klar beskjed av medelevene hun bodde sammen med om å gjøre jobben.

Noe av det sterkeste ved denne filmen er likevel hvordan både hun og de andre vokste på å være for og med hverandre på Toneheim. for Emilies pappa, filmregissør Kristoffer Carlin, var det viktigste likevel at datteren ble så viktig for de hun hadde rundt seg.

TØFF OVERGANG

Det ble en tøff overgang både for Emilie og de andre elevene da skoleåret ved Toneheim tok slutt. Da flyttet hun direkte fra skolen til et bokollektiv med tre andre. Siden har hun pakket ting på en arbeidsmarkedsbedrift. Hun trengs ikke på samme måte lenger. Fortsatt elsker hun å danse og synge, men savner Toneheim enormt.

Viktig temanummer om pårørendearbeid

NFU har fått tillatelse av journalist Siv Bjelland i Vernepleierforbundet i Delta til å bruke en forkortet og redigert versjon av hennes omfattende intervju med Kari Elster Moen. Intervjuet kan leses i sin helhet på www.vernepleierforbundet.no, red.)

Kari Elster Moen og sønnen Torstein (Foto: Privat)

Da redaksjonen i Vernepleierforbundet i Delta skulle lage et temanummer av sitt fagtidsskrift, fikk medlemmene velge mellom 20 temaer. Arbeid blant pårørende scoret høyest.

Tidligere leder av NFU Bergen lokallag og mor til Torstein (21) Kari Elster Moen, er en av flere bidragsytere. I et intervju i det som er blitt et grundig, informativt og viktig temanummer bekrefter hun behovet for at søkelyset i større grad blir rettet mot pårørendes situasjon. Hun gir flere eksempler på frustrasjoner hun som mor har opplevd i sitt møte med hjelpeapparatet både før og etter at sønnen flyttet hjemmefra til et bofellesskap i kommunen.

– Jeg må nå være mer «på» i forhold til tilbudet Torstein får i bofellesskapet, sier Kari og kommer samtidig

inn på sitt savn etter familiens tidligere koordinator i kommunen. – Det var en stabil funksjon for oss og til god hjelp de gangene vi for eksempel hadde fått avslag på avlastning – som skapte store frustrasjoner. Når dette skjedde innkalte koordinatoren alle involverte faginstanser når jeg ba om det for å bidra til en avklaring. I det kommunale bofellesskapet derimot har ikke de ansatte tid til slik oppfølging.

OM Å GÅ I SEG SELV

Kari verdsatte også at familiens tidligere saksbehandler og hennes leder var i stand til å gå i seg selv når de så at de hadde gjort en feil. – Det er viktig at ansatte i forvaltningen er i stand til det. Jeg ville selv sette stor pris på å få vite hva som har skjedd og hvorfor hvis en leder i et bofellesskap tar sine ansatte i forsvar når pårørende påpeker noe. Det å få avslag på vedtak og oppleve samtaler som ikke er gode, gjør pårørende utrygge. Det som et batteri som aldri blir fulladet.

SKUMMEL OVERGANG

– Hvordan opplevde du det da Torstein flyttet hjemmefra?

– Overgangen var skummel – og vi var veldig slitne, svarer Kari og viser til at det stod ett hundre andre personer i kø for å få bolig samtidig. Selv om vi i dag har det som er regnet som et normalt liv, kan det plutselig forandre seg når det for eksempel oppstår en krise i bofellesskapet. I dag ser jeg hvor mye vi tidligere la alt til rette for Torstein for å unngå krevende situasjoner. Slik tilrettelegging forstår vi at ansatte ikke kan gjøre i samme grad som oss, fordi de ikke kjenner ham så godt. Krevende situasjoner kan oppstå når han for eksempel må forholde seg til mange han ikke kjenner eller når en annen person enn avtalt skal bli med på kino.

– Jeg kan dessuten være opptatt av hva han skal ha på seg. Det har mye å si for hvordan han blir møtt ute i verden. Selv om dette er mamma-mas, har det samtidig noe med hans verdighet å gjøre, understreker Kari Elster Moen.

Frivillige jusstudenter i NFUs administrasjon

TEKST OG FOTO: Pia Ribsskog

I SFA 4 2018 skrev vi om de fem jusstudentene og juristen som jobbet frivillig for NFU. Nå har flere av dem blitt ferdige med utdannelsene sine og fått jobber andre steder. NFU er svært stolte av at de har fått gode stillinger. Martine Guntveit som var ferdig utdannet jurist da hun jobbet her har fått jobb hos LDO. Nadia von Ahnen er fortsatt her et par dager i uken, men i januar flytter hun til Bodø hvor hun har fått jobb hos Fylkesmannen i Nordland. Anne Eidsaa Hamre har flyttet til Brussel og jobber i EFTA Surveillance Authority. Victoria Syslak har fått jobb hos Statnett, mens Lise M. E. Heiskel har hatt foreldrepermisjon det siste året. NFU er veldig takknemlig for den jobben de har gjort hos oss, og ønsker dem alle lykke til videre!

TIDEN FREMOVER

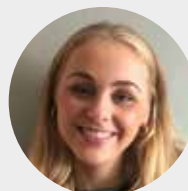
Vi er så heldige å få beholde Monica Tøllefsen her hos oss. Når vår juridiske rådgiver Ingvild Østerby går ut i svangerskapspermisjon i januar overtar Monica som vikar. I tillegg har vi fått nye frivillige jusstudenter. Zahra, Tomine, Marte og Natascha jobber her en gang i uken hver.

MONICA TØLLEFSEN

skal vikariere for Ingvild Østerby.

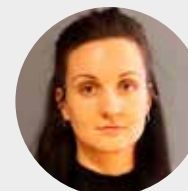
Zahra

Tomine

Marte

Natascha

«Endelig er dagen her, og jeg er pyntet og klar for konfirmasjon. Pappa er stolt!»

I Uloba er det du eller en nærstående som bestemmer **hvem** som skal assistere deg, **hva** assistenten skal gjøre, **hvor** og **når** assistansen skal finne sted.

Ulobas BPA er skapt av oss som har behov for assistanse og er vår måte å organisere hverdagen vår på. Vil du vite mer om BPA ta kontakt med oss på telefon: 32 20 59 10 så hjelper vi deg videre!

For mer informasjon se våre nettsider:
www.uloba.no

ULOBA
INDEPENDENT LIVING | NORGE

TAPTE PÅ ALLE PUNKTER

Lagmannsretten godtar tvangsflytting

Vågå kommune får tvangsflytte tre beboere fra bofellesskapet hvor de har bodd i 28 år. Dette til tross for at vergene har motsatt seg tvangsflyttingen på grunn av belastningen som dette vil påføre beboerne. Eidsivating lagmannsrett har behandlet saken. Beboerne tapte saken på alle punkter og må betale 437 136 kroner i sakskostnader til Vågå kommune.

TEKST: Jens Petter Gitlesen
FOTO: Bitten Munthe-Kaas

Mandag den 18. november kom kjennelsen fra Eidsivating lagmannsrett som slår fast at Vågå kommune får tvangsflytte de tre beboerne i Moavegen bofellesskap, hvor de har bodd i 28 år. Deres nye hjem skal altså bli Finntunet omsorgsbolig, hvor Vågå kommune mener det vil være mest hensiktsmessig at de bor. Kommunen mener å spare utgifter til omsorgstjenesten på flyttingen og sikre en mer effektiv drift.

DOMMENS PREMISER

Husleieloven gir i kapittel 9 en rekke betingelser som må være oppfylt for å si opp leietakere. I Vågå-saken er de aktuelle vilkårene at:

- Det er en saklig grunn for oppsigelsen
- Oppsigelsen er ikke urimelig

Lagmannsretten vektlegger kommunens behov for effektiv drift av omsorgstjenestene.

"Ut fra kommunens behov for en omstrukturering - slik det er beskrevet tidligere - og de fordeler dette vil medføre så vel for brukergruppene samlet sett som for kommunen, foreligger det saklig grunn for oppsigelsene."

Med omstrukturering, mener kommunen å samle flest mulig med store bistandsbehov i kommunens nye omsorgssenter Finntunet.

Lagmannsretten finner heller ikke at oppsigelsene er urimelige:

"Lagmannsretten legger til grunn at en flytting fra det mindre bofellesskapet Moavegen til det større bofellesskapet Finntunet i en overgangsfase vil kunne medføre utfordringer i form av for eksempel forvirring eller uro for de tre leietagerne. De vil få flere nye å forholde seg til og omgivelsene vil bli andre. De flytter imidlertid over sammen og vil få med seg det samme personalet de hadde i Moavegen. Det legges til grunn at den forvirring eller uro som kan oppstå vil bli håndtert på en god måte av personalet som kjenner de tre brukerne godt fra før og at reaksjonene vil være av forbigående karakter. Det legges til grunn at de etter noe tid vil falle til ro og trives. Det er ikke fremkommet opplysninger som tilsier at det bør legges til grunn at reaksjonene vil vare ved over lengre tid. De tre leietagerne har ikke selv evne til å uttale seg om hvilke ulemper de anser at en flytting vil medføre. Anførlene om hvilke ulemper en flytting vil medføre er i stor grad basert på vitners tolkninger ut fra observasjoner de har gjort av de tre leietagernes reaksjoner i forskjellige situasjoner."

Det bør bemerkes at da en av beboerne ble flyttet forrige gang, så gikk det syv år før vedkommende tilpasset seg. Syv år med utageringer og fortvilelse.

VERGENE Frøydis Schjølberg til venstre, Marie Kongsli Kleiven til høyre og lokallagsleder Marit Moen i midten, anker dommen i lagmannsretten til Høyesterett.

FNS FUNKSJONSHEMMEDEKONVENSJON

Lagmannsretten mener flytting ikke er i strid med FNs funksjonshemmedekonvensjon, artikkel 19:

"Mennesker med nedsatt funksjonsevne har etter konvensjonens artikkel 19 som hovedregel rett å flytte eller bestemme hvor de vil bo, på lik linje med andre. Foreligger det særlige grunner - som for eksempel at det vil medføre store praktiske problemer for kommunen å yte de ønskede tjenestene, eller at tjenestetilbudet blir uforholdsmessig ressurskrevende eller kostbart - kan hovedregelen fravikes. Om retten til et fritt valg skal avgrenses beror på en forholdsmessighetsvurdering. De tre leietagerne har krav på omsorgsboliger, men hvis de får velge å fortsette å bo i Moavegen vil det medføre at deres bruk av omsorgsboliger hindrer den omstruktureringen kommunen tar sikte på å gjennomføre. Hvis kommunen ikke får gjennomført omstruktureringen vil det medføre betydelige ekstrakostnader for å oppfylle omsorgsplikter kommunen er forpliktet til å tilby, ved at den opprettholder en kostnadskrevende struktur."

LIKESTILLINGS- OG DISKRIMINERINGSLOVEN

Likestillings- og diskrimineringsloven § 6 første ledd forbyr diskriminering på grunn av blant annet funksjonsnedsettelse. Lagmannsretten kan heller ikke se at flytting er i strid med likestillings- og diskrimineringslovens bestemmelser.

"Lagmannsretten finner ikke grunnlag for å ta standpunkt om det har funnet sted noen diskriminering da den uansett finner at unntaksbestemmelsen i likestillings- og diskrimineringsloven § 9 kommer til anvendelse i denne saken, slik at en eventuell forskjellsbehandling uansett vil være lovlig. Etter § 9 er spørsmålet er om forskjellsbehandlingen har et saklig formål, er nødvendig for å oppnå formålet, og ikke er uforholdsmessig inngripende. Alle de tre vilkårene må være oppfylt for at forskjellsbehandlingen skal være lovlig. Etter lagmannsrettens syn har en flytting til Finntunet et saklig formål, den er nødvendig for å oppnå formålet (fordelene som oppnås gjennom en omstrukturering), og den er ikke uforholdsmessig inngripende."

SAKSKOSTNADER

I utgangspunktet er det slik at tapende part skal dekke motpartens saksomkostnader. Tvistelovens § 20-2, tredje ledd, åpner for unntak hvis saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt fritak.

Retten finner ikke at saken kvalifiserer til unntak fra hovedregelen. De tre beboerne dømmes til hver å betale 145.712 kroner i saksomkostninger til Vågå kommune. Totalt blir det 437.136 kroner. I tillegg må de tre beboerne også dekke egne saksomkostninger.

ecura er leverandør av funksjonsassistanse og BPA

- Vi har konsesjon og rammeavtaler med kommuner i hele landet.
- Vi «skreddersyr» funksjonsassistanse i samarbeid med deg og din arbeidsgiver, og BPA i samarbeid med deg.
- Ansatte i administrasjonen har helsefaglig bakgrunn, og kan veilede i forhold til BPA-søknad og tekniske hjelpemidler. Vi har fokus på muligheter og aktiviteter.
- Vi er lett tilgjengelige og responderer raskt. Vi er der når du trenger oss!

ecura

Ecura BPA

Telefon: 69 12 96 00

Send oss gjerne en mail på: bpa@ecura.no

Ecura Hjemmetjenester og BPA AS er en fusjon mellom tidligere Asor AS og OptimalAssistanse AS. Selskapet inngår i Ecura-konsernet som også tilbyr bo- og habiliteringstjenester, helsebemanning og rusavvenning.

ecura.no

Lokal valgkamp og flott 40 årsfeiring

PÅTROPPEDE ORDFØRER Sigmund Rolfsen (Ap) og ordfører Anne Mari Braut Nese (H) spretter jubileumskaken.

HÅROCK (fra nabokommunen Hå), med Per Henry Runde i spissen som bandleder.

AV: Johannes Handegård

NFU Klepp var aktive i årets lokalvalgkamp. Det ble sendt ut mye informasjon til politikere. Med NFUs rollup var medlemmene også synlige. De har delt på å stå på stand på det lokale kjøpesenteret for å fortelle om lokallagets arbeid i Klepp og hva NFU er og står for.

Under næringsforeningens arrangement Klepp 24 hadde vi også egen stand sammen med alle de politiske partiene. Nye flotte T-skjorter med logo fikk vi også på plass i siste liten. Stemningen var veldig god. Politikerne fikk besøk av oss på sine stands. Det resulterte i gode samtaler og kanskje flere som fikk øynene opp for våre saker. Målet for oss i Klepp lokallag er å være synlige, vise at vi følger med på kommunens og politikernes saker og prioriteringer.

JUBILEUMSFESTEN

21. september inviterte vi til 40 års fest med nærmere 100 deltakere i det fine været. Daværende ordfører i Klepp, Anne Mari Braut Nese (H) og påtroppende ordfører, Sigmund Rolfsen, Ap) var også invitert og kom for å kaste glans over arrangementet. Det satte vi stor pris på. Det var tydelig at mange av medlemmene kjente ordføreren vår godt. «Drøsen» gikk livlig og det var god stemning. Den nye ordføreren kom også og fikk se hvem vi er og hva vi ønsker på vegne av medlemmene våre.

De dyktige musikantene i bandet Hårock spilte og underholdt med en glede som virker smittende på alle. Etter god grillmat, sporlek, allsang, noen taler og mer band-underholdning ble festen avsluttet med jubileumskake og et stort kakebord som seg hør og bør når det er fest på Jæren.

NFU utestengt!

Kommuneloven fastslår at kommunene plikter å opprette eldre- råd, råd for personer med funksjonsnedsettelse og ungdoms- råd. Medlemmene av disse rådene regnes som folkevalgte og har samme rettigheter og plikter som medlemmer av folkevalgte organer. Det skal sikres en bred, åpen og tilgjengelig medvirkning for medlemmene i de tre rådene. Åpen og tilgjengelig medvirkning betyr at kommunen må sikre at rådene mottar alle relevante saker hvor rådene kan avgi uttalelse. Det gjelder et bredt spekter av saker, for eksempel innen kultur, skole, helse, samferdsel, kommunens årsbudsjett og økonomiplan, arealplanlegging og kommuneplanen. Rådene kan også ta opp saker på eget initiativ. I de saker hvor rådet kommer med en uttalelse til en sak, er det et krav at uttalelsen skal følge saksdokumentene til det kommunale organet som avgjør saken endelig.

VIKTIG Å HA REPRESENTASJON INN I RÅDET

Kommunalt råd for funksjonshemmede består av representanter fra ulike pasient- og brukerorganisasjoner samt politikere. Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) representerer en gruppe mennesker som har liten innflytelse og en svak stemme inn i det offentlige ordskiftet. De er ofte representert via pårørende som kjenner denne gruppens behov og hvilke tjenester de trenger for å kunne leve et godt liv. Det er derfor viktig at NFU, som har 45 medlemmer i vår nye kommune, er representert i det eneste organet som har en direkte stemme inn til politikere og administrasjon.

UTEN REPRESENTASJON I DEN NYE KOMMUNEN

Til tross for at organisasjonene hadde forslag til 3 representanter fra NFU fra Holmestrand/Sande inn i det nye rådet, fikk vi kun en varaplass. Det er spesielt. Særlig med det store antall medlemmer i lokal- laget. Men, også tatt i betraktning av at dette er en del av befolkningen som i liten grad omfattes av reell brukermedvirkning når tjeneste- innhold og omfang bestemmes. Vi har derfor i NFU sett det som en prioritert oppgave å delta i det kommunale rådet.

Utestenging er ikke en god måte å ivareta en svak brukerguppe. Vi har et lovpålagt organ som det er naturlig å bruke for å ta opp saker som angår personer med utviklingshemning. Brukermedvirkning og retten til å uttale seg før en sak går til politisk behandling, burde være en selvfølge i et demokratisk samfunn. Diskriminering og utestenging kan vi ikke akseptere. Det er full anledning å ta en beslutning om å utvide rådet med flere medlemmer. Vi håper den nye kommunen og det nye kommunestyret også ser at det kan være klokt.

*Norsk Forbund for Utviklingshemmede,
Nordre Vestfold lokallag
Edel Eide og Kari Melby*

LANDSBYENE MED Plass FOR ALLE

Camphill-landsbyene er integrerte levetilfelleskap hvor mennesker med ulike behov for bistand lever side om side med omsorgs- personer i en levende og aktiv landsby.

Her er alle sysselsatt med fellesskapets mange oppgaver; håndverk, jordbruk, matlaging og hushold. Det legges vekt på nærhet til natur og mennesker, og opplæringen i dagliglivets mange gjøremål gir verdifull erfaring videre. Samtidig dekker arbeidet reelle behov i landsbyen.

Livet i fellesskap, arbeid, hverdag og fest danner grunnlag for et spennende og utfordrende miljø. I landsbyene pleies også et variert kulturliv med teater, sang, musikk, høytidsfeiring og utflukter.

Nye medarbeidere tilbys introduksjonskurs i lands- bylivet og antroposofi, samt fireårig deltids Bachelor- utdanning i helsepedagogikk og sosialterapi.

Camphill Norge består av landsbyene Hogganvik, Jøssåsen, Rotvoll, Solborg, Vidaråsen og Vallersund Gård. I Vallersund ligger også FRAMskolen som er et folkehøyskolelignende tilbud for deg mellom 18 og 25 år som lever med utviklingshemning.

Vi ønsker deg velkommen til landsbyene!

CAMPBILL LANDSBYSTIFTELSE
Malvikvegen 1333, 7550 Hommelvik
Telefon 73 97 84 60
Epost: sekretariat@camphill.no
www.camphill.no

Camphill
NORGE

Får vi inkluderende skole nå?

I 2019 er året for flere viktige dokumenter når det gjelder morgendagens skole. Får vi de nødvendige svarene?

AV: Vigdis Endal, daglig leder i SAFO

Også FN har presisert at behovet for en mer inkluderende skole er tydelig.

NY INKLUDERING, OPPLÆRINGSLOV OG NY VIDEREGÅENDE OPPLÆRING

Vi har nettopp fått Stortingsmeldingen «Tett på – Tidlig innsats og inkluderende fellesskap». Stortingsmeldingen handler om hvordan elever som trenger det skal få hjelp raskt, og at skolen skal bli mer inkluderende.

Opplæringslovutvalget som har jobbet i to år, kommer med forslag til ny opplæringslov i desember. Vi venter også på at Lied-utvalget skal legge fram sin utredning. Utvalget skal foreslå endringer i struktur, organisering og fagsammensetning i fremtidens videregående opplæring. Vi fikk også nye læreplaner i november.

Endringer er etterlengtet. Behovet for en mer inkluderende skole er tydelig, noe også FN har presisert for oss. Nye regler, nye måter å organisere skolen på, nytt innhold – det er jo en gylden mulighet til å gjøre det riktig denne gangen.

STORTINGSMELDINGEN OM TIDLIG INNSATS OG INKLUDERENDE FELLESSKAP

Kunnskapsministeren klargjorde før meldingen kom at retten til spesialundervisning skal opprettholdes. Det var en ryddig og viktig klargjøring. Vi løser ikke et for dårlig tilbud med dårligere rettssikkerhet.

SAFO-organisasjonene har også vært opptatt av at vi må beholde spisskompetansen som Statped representerer. Stortingsmeldingen legger opp til at Statped beholdes som et statlig støttesystem, som

skal bistå på områder der kommunene selv ikke kan forventes å ha kompetanse. Blant annet døvblindhet.

Et annet SAFO-fokus, har vært at elever med behov for spesialundervisning skal få dette av kompetente pedagoger. Realiteten i dag er at mye av dette utføres av assistenter uten riktig kompetanse. Kunnskapsministeren understreker at det er elevene med de største utfordringene som skal ha den beste kompetansen. Regjeringen forteller at de vil stramme inn regelverket for dette.

NHF har jobbet mye med universell utforming av skole. Stortingsmeldingen forteller at Utdanningsdirektoratet og Barne-, familie og utdanningsdirektoratet skal bedre veiledningen om universell utforming i barnehage og skole.

Stortingsmeldingen legger opp til kompetanseøkning på spesialundervisning og inkludering ute i kommuner og fylkeskommuner. Midlene tas fra Statped. Det skal også opprettes et senter for forskning på spesialpedagogikk og inkludering for midler.

VI TRENGER EN SATSING, SOM INNEBÆRER RESSURSER

Regjeringen gjør altså endringer i systemer, omdisponering av midler og en tydeliggjøring av kommunenes ansvar. Mer enn svar, kommer spørsmålene: Hva gjøres hvis kommuner ikke prioriterer en inkluderende skole på tross av tydeliggjøring av ansvar? Og hvor mye blir det bevilget i økonomiske og menneskelige ressurser for å realisere intensjonene?

Kongens Fortjenstmedalje til Ester Skreros

Ester Skreros ble 8. november tildelt Kongens Fortjenstmedalje for sitt engasjement og frivillige arbeid tilknyttet Sound of Happiness i Kristiansand, 31 år etter at Skreros tok initiativ til å etablere tilbudet.

TEKST: Jens Petter Gitlesen

FOTO: Tor Erik Schrøder

«Den innsatsen som Ester sammen med andre har lagt ned i å skape mening, glede og stolthet er enormt betydningsfull. Det er en stor glede å få overrekke henne denne velfortjente oppmerksomheten», sa Kristiansands ordfører Harald Furre da han overrakte Ester Skreros Fortjenstmedaljen.

I 1988 grunnla Ester Skreros det som i dag er Sound of Happiness. Gjennom et langt liv har Ester Skreros vært tillitsvalgt i NFU både i landsstyret, fylkeslaget og lokallaget. Ester har alltid vektlagt dialog med offentlige myndigheter og søkt å finne konstruktive løsninger på alvorlige utfordringer i tjenesten til mennesker med utviklingshemning. Selv om Ester både er løsningsorientert og dialogsøkende, så gir hun klar beskjed. Hun er ikke redd for å klatre på barrikadene når det trengs. Siste gang jeg husker Ester markerte seg i media og bedrev barrikadeklatring, var da det kom illevarslende meldinger om personer med utviklingshemning som ble innelåst i egen leilighet.

«I årenes løp har hundrevis av medlemmer, familie og venner blitt berørt av den gleden, det engasje-

mentet og stoltheten som formidles fra scenen. Mange gode støttespillere har bidratt, men Sound of Happiness hadde aldri oppstått uten Esters utrettelige kamp for å skape et tilbud til personer med funksjonsnedsettelse», sa styreleder Vidar Mortensen i Sound of Happiness ved overrekkelsen av Fortjenstmedaljen.

Esters engasjement overfor mennesker med utviklingshemning startet da hun ble mor til sin datter med autismediagnosen. Hun innså raskt at tilbud måtte etableres for å heve livskvaliteten til henne og andre med behov. Ester fikk med seg en gruppe frivillige og Sons of Norway, og sammen etablerte de i 1988 det som i dag er kjent som Sound of Happiness.

Viktige verdier i Sound of Happiness, og som Ester har lagt grunnlaget for, er gjensidig respekt og trygghet, samt verdighet for den enkelte gjennom å se mennesket før sitt handicap.

NFU gratulere Ester Skreros med en velfortjent utmerkelse!

KRISTIANSANDS ORDFØRER Harald Furre overrakte Ester Skreros Fortjenstmedaljen.

VISSTE DU AT

Hvor vanskelig skal det være?

Må du være hjemme fra jobb eller jobbe redusert for å ivareta nødvendige omsorgsoppgaver i familien? Noen kommuner mener de kan avslå søknader om avlastning eller BPA under henvisning til at pårørende selv bør være hjemme og ivareta omsorgsoppgaver – men det kan de ikke.

AV: Advokat Petter Kramås
Advokatfirmaet Kramås AS
petter@kramaas.no
www.kramaas.no

En artikkel her i bladet i 2013 handlet det om følgende: Hvilken rett har pårørende til tjenester i form av avlastning eller BPA slik at de selv kan være i fullt arbeid? Det ble da vist til et brev fra Helsedirektoratet 13. mars 2013 (du finner brevet ved å google «Helsedirektoratet 13.03.2013»). Brevet ble sendt i kopi til alle landets fylkesmenn.

Uttalelsene fra Helsedirektoratet handlet konkret om en situasjon der dagtilbud var stengt i ferier, og hvilken rett man da hadde til nødvendig bistand for å sikre at foreldre kunne ivareta sine forpliktelser i eget arbeidsforhold.

Men svaret inneholdt en generell henvisning til at tildeling og utmåling av tjenester må ta sitt utgangspunkt i en konkret kartlegging av individuelle behov for den enkelte familie – og at arbeidsforpliktelser da er et relevant hensyn.

Det betyr at det i alle tilfeller der det er søkt om tjenester i det som er omsorgspersoners arbeidstid, må tas hensyn til de forpliktelser omsorgspersoner har i sitt arbeidsforhold.

MEN SÅ VILLE IKKE FYLKESMANNEN HØRE PÅ HELSEDIREKTORATET

Hvorfor skrive om dette på nytt nå? Nylig avsluttet Fylkesmannen i Vestfold og Telemark en klagesak, der tema var nødvendig bistand i foreldrenes arbeidstid.

Etter først å ha stadfestet et kommunalt vedtak om nei til tjenester i tilstrekkelig omfang, endret Fylkesmannen likevel til slutt sin vurdering og innvilget bistand – men det tok godt over 1 ½ år. Underveis måtte foreldrene også klage til Sivilombudsmannen, og Fylkesmannen har i sin begrunnelse for endret syn på saken vist til Sivilombudsmannens uttalelser i saken.

Fra det ble søkt om nødvendig bistand til bistand endelig ble innvilget av Fylkesmannen, tok det over 2 ½ år. I hele denne perioden måtte begge foreldre redusere sin arbeidstid for å ivareta omsorgsoppgaver som Fylkesmannen omsider var villig til å fastslå var kommunens ansvar.

Det burde være Fylkesmannens oppgave som statlig klageorgan å sørge for at tydelige signaler sendt ut fra Helsedirektoratet følges opp i praksis – og ikke trosse disse og derved bidra til årelang forsinkelse på veien frem til nødvendige tjenester for denne familien. Brevet med de aktuelle presiseringsene ble sendt alle fylkesmannsembeter nettopp for å informere og presisere kommunenes ansvar for å sikre at foreldre kan ivareta sine forpliktelser i eget arbeidsforhold.

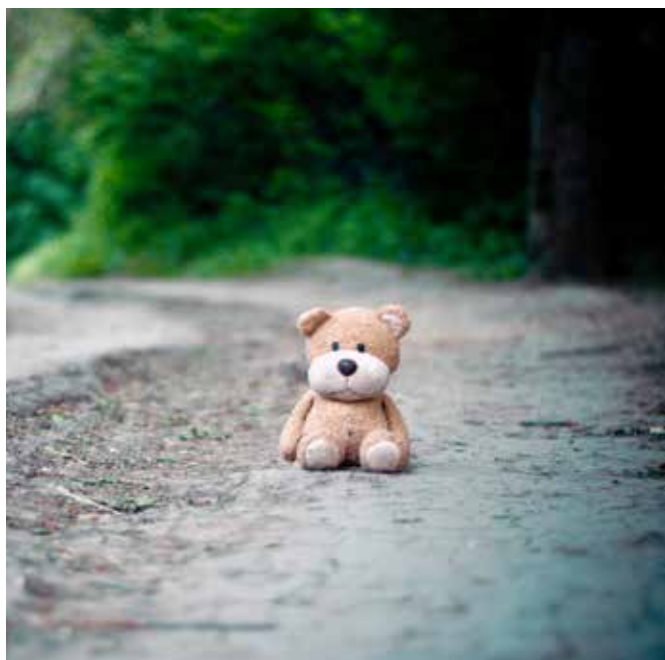
Pleiepenger etter barnets død

Stortingsrepresentanter Karin Andersen, Solfrid Lerbrekk, Solveig Skaugvoll Foss og Audun Lysbakken – alle SV – foreslo nylig at retten til pleiepenger i tre måneder etter et barns død skal gjeninnføres straks. Denne retten ble fjernet i forbindelse med regjeringens pleiepengereform, Kuttet ble likevel ikke omtalt i regjeringens forslag til sak til Stortinget.

Sofrid Lerbrekk har tidligere stilt skriftlig spørsmål til arbeids- og sosialminister Anniken Hauglie om hva regjeringen mente med kuttet. Statsråden svarte at det ikke ble omtalt i behandlingen da ordningen med pleiepenger ble endret etter forslag fra regjeringen.

Før 2017 kunne mottakere av pleiepenger beholde pleiepengene i tre måneder etter barnets død. Vilkårene for å beholde pleiepengene var imidlertid svært strenge. Tall fra Nav viser at det i 2017 døde 126 barn med foreldre som hadde mottatt pleiepenger i forkant av dødsfallet. En del av disse mistet altså pleiepengene sine samme dag som barnet døde.

De fire SV-representantene minner i sitt forslag om betydningen av at systemene rundt foreldre er så gode som mulig når de mister et barn. De mener derfor at retten til å motta pleiepenger i perioden rett etter barnets død må gjeninnføres og at kriteriene for å motta pleiepenger ved barnets død ikke kan være så strenge som før 2017.

*Selv om jeg ikke sier noe,
kan jeg ha noe å si...*

JAG Assistanse AS er BPA-leverandør for barn og voksne med ulike funksjonsnedsettelse, hvorav en kan være en kognitiv funksjonsnedsettelse.

JAGs konsept retter seg spesielt mot de som trenger assistanse i arbeidslederrollen, og har særlig kompetanse på dette området.

JAG bygger sitt verdigrunnlag på grunnleggende menneskerettigheter, likeverd og likestilling. Vi har fokus på individualitet, kvalitet og skreddersyr din assistanse. JAG er medlem av European Network for Independent Living (ENIL).

Ta kontakt for mer informasjon om hvordan vi kan skreddersy din BPA.

*Med BPA kan alle bo
hvor og med hvem de vil!*

JAG
Jeg - Assistanse - Godt liv

JAG Assistanse AS
Telefon: 962 09 666
www.jagassistanse.no

Følg oss gjerne på Facebook og Twitter!

Passet finnes i papir og elektronisk utgave.

Sykehuspass

Vi minner om hjelpemiddelet «Mitt sykehuspass» som kan brukes for å samle viktig informasjon om personer med utviklingshemning i forbindelse med sykehusinnleggelse. Dette heftet er beregnet på helsepersonell på sykehus som ikke kjenner pasienten.

Her står det informasjon som ikke finnes i pasientjournalen, men som er viktig for å kunne gi helhetlig pleie og omsorg til personer med kognitiv svikt. Passet fungerer også som et hjelpemiddel for pasienten i samhandling med helsepersonellet.

Bruken av sykehuspasset er en rask måte å finne nødvendig informasjon på, som pasienten med utviklingshemning kanskje ikke klarer å formidle selv. Informasjonen er gradert, og det viktigste kommer først. Stikkord: «Dette må dere vite om meg», «Dette er viktig for meg» og «Hva jeg liker og ikke liker». Det står mer om sykehuspass på www.aldringoghelse.no

ÅTTE SMÅ FILMER

Nasjonalt kompetansesenter om utviklingshemning, NAKU, har laget åtte små filmer om selvbestemmelse, samtykkekompetanse og beslutningsstøtte. De ble publisert på FN-dagen for personer med funksjonsnedsettelse som var 3. desember. Se filmene på www.naku.no

Makt, tvang og BPA

RHABU - en kompetansetjeneste for barnehabiliteringstjenestene i Helse Sør-Øst - arrangerte nylig et seminar i Oslo om BPA og bruk av tvang og makt. Her kom det blant annet fram at man ved tjenestene som gir veiledning til kommuner og familier - blant annet knyttet til barn med alvorlig utfordrende atferd - ikke hadde så mange eksempler på bruk av BPA som tjenesteorganisering fra deres egen virksomhet. Deltakerne ga til gjengjeld uttrykk for at dette er en viktig problemstilling å se nærmere på.

BPA

Ressurssenter for omstilling i kommunene (RO), NAKU og NFU arrangerte nylig en samarbeidskonferanse i Oslo. Her ble søkelyset rettet mot dokumentasjon, erfaringer, tildeling og drift av BPA til personer med utviklingshemning.

Bakgrunnen for konferansen var at det kommer en NOU om BPA der alle sider ved ordningen skal gjennomgås. Med bakgrunn i erfaringene fra samarbeidskonferansen vil de tre arrangørene gi innspill til det regjeringsoppnevnte utvalget som nå jobber med NOUen.

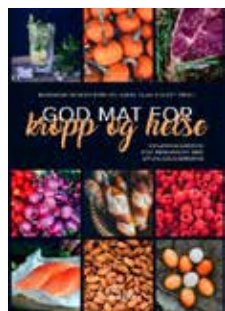
KONFERANSE

NFU arrangerte konferansen «The forgotten people» på Oslo Kongressenter i forbindelse med den internasjonale dagen for funksjonshemmede. Konferansen ble holdt i samarbeid med Atlas-alliansen, Redd Barna og Inclusion International. Hovedmålgruppen for dette arrangementet var først og fremst de som jobber med humanitær bistand.

NAKU

Nasjonalt kompetansesenter om utviklingshemning (NAKU) sender med ujevne mellomrom ut nyhetsbrev. De siste brevene har handlet om internasjonalt arbeid og om Brukerstyrt personlig assistanse (BPA). Det er mulig å få nyhetsbrevene tilsendt på mail ved å gå inn på www.naku.no

Ernæring

I boka *God mat for kropp og helse* legges det vekt på den brede kompetansen som kreves for å lykkes i ernæringsarbeidet for mennesker med utviklingshemning. Stikkord er kunnskap om ernæring og helse, diettbehandling, motivasjon og systematikk i arbeidet. Forfatterne Marianne Nordstrøm som er klinisk ernæringsfysiolog på Frambu og professor i ernæring Svein Olav Kolset ved Universitetet i Oslo omtaler i tillegg ulike eksempler fra praksisfeltet i et eget kapittel.

Eldre foreldre

Det viktige prosjektet «Den doble aldringen – tilrettelegging av livsmiljøet når mennesker med utviklingshemning blir eldre» er avsluttet. Det har vært gjennomført i regi av stiftelsen Aldring og helse. Prosjektet har handlet om eldre foreldre som har et stort og ofte økende ansvar etter hvert som deres familied medlemmer med utviklingshemning blir eldre og får flere sykdommer og funksjonsnedsettelse. Dette skjer samtidig som foreldrene selv kan trenge mer hjelp og avlastning. Det står mer om prosjektet på www.aldringoghelse.no

KULTUR-FESTIVAL

NFU Sogn og Fjordane er tidlig ute med planleggingen av neste års kulturfestival. Allerede nå er det bestemt at den skal arrangeres i dagene 17.- 19. april 2020.

«Alle kan!»

«Alle kan!» er en reportasjebok for barn i alderen 5 - 10 år. Gjennom Christina Skredbergs tekster og fotografier blir leserne kjent med tolv barn som bor rundt om i Norge. Alle som er med i boka har en funksjonsnedsettelse. Det de også har til felles, er at de har en hobby de digger, at de står på og ikke gir seg. Denne boka handler om at alle kan. For alle kan noe, selv om ingen kan alt. Det står mer på www.ffe.no

Sommerleir

NFU Stord / Fitjar lokallag er også ute i god tid med planleggingen av sin årlige sommerleir på Halsnøy folkehøgskole. Der starter påmeldingen allerede i januar - mens selve leiren arrangeres i dagene 29. juni - 5. juli.

Geir Tore Søreide kan gi mer informasjon på telefon 91 84 55 74 eller epost Geir.t.soreide@haugnett.no

Oslo

Representanter for NFU Oslo lokallag ved Idunn Bøyum og Berit Ovesen, møtte nylig politikerne på Rådhuset for å ta opp saker i budsjettforslaget for 2020 som rammer lokallagets medlemmer. De valgte å rette oppmerksomheten mot tre forhold:

1. Usaklig forskjellsbehandling i kommunal husleie.
2. Gjengs leie er et urimelig prinsipp for vår gruppe.
3. Konsekvenser av gjengs leie strider mot CRPD og offentlige myndigheters anbefalinger om hvor stor andel av inntekt som skal gå til boligformål. Husleien må settes på et nivå som tilfredsstillter CRPD, mener NFU Oslo lokallag.

NAV-skandalen

Rettighetssenteret i Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon har utvidet sin åpningstid etter avsløringene om NAV-skandalen. I praksis betyr det at senteret nå holdes **åpent hver virkedag fra 10-14**. Telefon: 23 90 51 55.

Tvang

Vil Tvangslov-utvalgets forslag bidra til økning eller reduksjon i tvangsbruken?

Spørsmålet reises av NFUs forbundsleder i en artikkel på www.nfunorge.org. Her fastslår han at fag og kontrollinstansenes handlingsrom forblir vel så store som i eksisterende lovverk. Jens Petter Gitlesen påpeker i tillegg at forslaget betyr et langt snevrere tvangsbegrep enn det som nå inngår i tvangsløvgivningen overfor mennesker med utviklingshemning

DIAGNOSE

Det å få stilt diagnosen utviklingshemning kan innebære både fordeler og ulemper. Men hva er bra? Hva kan være problematisk med diagnosen?

Og hvordan stilles den? Psykologspesialist Elisabeth Wigaard belyste dette temaet på SOR-konferansen «Rett og urett - rettsikkerhet og tjenestekvalitet for mennesker med utviklingshemning» i Oslo nylig. Hun kom samtidig inn på opplevd skam og sårbarhet for psykiske tilleggslidelser og hva som kan gjøres i denne sammenheng.

Frokostseminar er toppers!

NNDS (Norsk Nettverk for Downs Syndrom) arrangerte frokostseminar om arbeid og aktivitet på Litteraturhuset i Oslo i anledning Downs Syndrome Awareness Month nylig. Likestillingsombud Hanne Bjurstrøm holdt innlegg om manglende likestilling blant annet på arbeidsområdet. Flere personer med Downs syndrom som er så heldige å ha arbeid, fortalte om sine arbeidsplasser. Gro Marit Rødevand orienterte om Kardes fire arbeidslivsprosjekter for mennesker med utviklingshemning, mens Jarle Eknes informerte om SOR-prosjektet 'Helt med.'

Nyfødt med Downs

Venter du et barn med Downs syndrom? Vil du vite mer om amming eller den første tiden med et nyfødt barn med Downs?

Organisasjonen Down syndrome pregnancy har laget flere nedlastbare bøker om ulike temaer som kan være aktuelle for nyblitte foreldre eller for de som forbereder seg på fødselen av en baby med Downs syndrom. Her finner leserne både kunnskap, praktiske råd og moralsk støtte. Bøkene er på engelsk, og laget med utgangspunkt i amerikansk helsevesen og støtteapparat. Det står mer på www.nnds.no - som er nettadressen til Norsk Nettverk for Downs syndrom.

Kommune-SVIKT

Mange kommuner svikter barn med funksjonsnedsettelse som ikke får innfridd sine rettigheter. Foreldre tør ikke si fra av frykt for at det kan få konsekvenser, skrev Dagbladet i en større reportasje nylig.

Veileder

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet har lagt ut en veileder om kommunale råd på sin nettside www.bufdir.no. Den gir en oversiktlig og god presentasjon av oppgavene i et kommunalt råd. Her får både rådsrepresentanter, sekretærer og administrasjonen i kommunene informasjon om hensikten med kommunale råd og hvilket regelverk som gjelder. Veilederen kan brukes som et oppslagsverk etter hvert som de ønsker å få vite mer om ulike sider ved rådsarbeidet.

Foto: Alf Simensen

Abloom

Den åttende Abloom filmfestival ble nylig arrangert i Oslo. Årets tema var «Tilgjengelighet og tilrettelegging: Rom for deltakelse». Arrangørene hadde som vanlig satset på et variert program med foredrag, debatt, innlegg, underholdning, film, erfaringsutveksling, stands og varm mat (!).

I orienteringen om årets program kommer det fram at Abloom gjennom sitt arbeid for mennesker med funksjonsnedsettelse med minoritetsspråklig bakgrunn og deres pårørende har fått alarmerende kunnskap om hvor skadelig det er for målgruppen når viktig kommunikasjon ikke er språklig tilrettelagt. Mange pårørende sliter med å oppfatte essensielle detaljer i brev, samtaler og annen form for kommunikasjon.

Dette er likevel bare et av flere områder der dårlig eller ingen tilrettelegging kan få alvorlige konsekvenser for den enkelte og deres nærmeste. Abloom kjenner for eksempel til saker der foreldre har fraskrevet seg vergeansvaret for egne barn uten å forstå hva de har skrevet under på.

Kommunikasjon

- Kommunikasjon er en av de viktigste ferdighetene vi har. Har vi manglende evner til å uttrykke behovene våre på, kan vi bli frustrerte over å ikke bli forstått.

- Etter å ha jobbet flere år i skolen ser jeg at det er mye brannslukking og lite forebygging og forståelse for hvorfor atferden oppstår: Vi jobber «her og nå» og ikke langsiktig. Det skriver Wibecke Eirin Folkvord ved enhet for funksjonshemmede i Sandnes kommune i en artikkel på www.samordningsradet.no.

Hennes epostadresse er:

Wibecke.eirin.folkvord@sandnes.kommune.no

SØSKEN

Frambu inviterer til kurs for søsken til personer med en sjelden diagnose. Kurset arrangeres i dagene fra 24.-28. februar neste år og **søknadsfristen er satt til 20. desember**. Hit inviteres også deltakernes pårørende på kursets første og siste dag.

Målet er at søsken her skal få være i fokus, oppleve fellesskap med andre og gis mulighet til å dele erfaringer med jevnaldrende fra 12-16 år i en liknende livssituasjon. Kursprogrammet er lagt ut på www.frambu.no

FRAMskolen

på Vallersund Gård

utlevede.no • Foto: Karin Størseth

vallersund.camphill.no/framskolen

Et lærested for
unge voksne med
utviklingshemming

Et folkehøgskolelignende tilbud for deg mellom 18 og 25 år som lever med utviklingshemming. Skolen vil bidra til å gi deg en god overgang fra livet i familie og skole, til et liv som voksen.

AKTIV

HJELPEMIDLER A/S

**Al-trac med hjelpemotor, også mulighet
for ski som en pulk**

**Stiga og vår
egenproduser
te lette
Aluraser
pulk**

www.aktivhjelpemidler.com

Tlf: Geirr 98239850. e mail: geirr@aktiv-hjelpemidler.no

**PÅMELDING
INNEN 1. APRIL 2020**

Påmelding sendes til:
evy.knutsen@bkkfiber.no
Telefon: 481 54 196

Velkommen til DYREPARKEN OG ABRA HAVN 12.-14. JUNI 2020

NFU Rogaland og Vestland fylkeslag inviterer NFU medlemmer fra alle deler av landet til Dyreparken og overnatting i Abra Havn.

Abra Havn er Kaptein Sabeltanns egen overnattingslandsby, i ekte sjørøverstil beliggende på andre siden av Grashavet. Vi har bestilt leiligheter med plass til totalt 400 personer. Alle sjørøverleiligheter har oppholdsrom, minikjøkken, et eller flere soverom, romslig bad samt uteplass eller balkong som dekker behovet til både små og store familier - her er det god plass til alle! Abra Havn er mye mer enn bare overnatting - det er en opplevelse! Her vil du bo midt i blant sjørøvere, interaktiv underholdning, aktiviteter og spenning - morgen som kveld!

NFU Rogaland arrangerte en tilsvarende tur sommeren 2019. Besøket i Abra Havn ble en såpass stor suksess at NFU Rogaland fylkeslag ønsker å gjenta suksessen. NFU Vestland fylkeslag vil være med å dra lasset for å sikre en tilsvarende suksess sommeren 2020. Nå inviterer de to fylkeslagene alle som vil være med, helt uavhengig av hvilket fylke de bor i.

Deltakerne må selv ordne reise frem og tilbake til Kristiansand Dyrepark.

	Voksen	Barn (3-13 år)	Barn (0-2 år)
Overnatting Abra Havn 1 natt	530,-	530,-	Gratis
Overnatting Abra Havn 2 netter	1060,-	1060,-	Gratis
Pizzabuffet med mineralvann fredag kveld	219,-	139,-	Gratis
Frokost proviant Luksusutgave lørdag og søndag	95,-	95,-	Gratis
Frokost med sjørøvere lørdag eller søndag	289,-	199,-	49,-
Middagsbuffet Abra Havn lørdag	355,-	155,-	Gratis
2-dagers kombibillett Dyreparken/Badeland	500,-	450,-	Gratis

Det jobbes med å skaffe flere sponsorer så eksakt pris er ennå ikke fastsatt for NFU medlemmer. Hvert Fylkeslag vurderer også direkte støtte til deltakende medlemmer. Medlemmer er de som har betalt medlemskap for 2020 før avreise. Familiemedlemmer/ledsagere eller andre som ikke er NFU medlem betaler full pris. Endelig pris for NFU medlemmer og info om betaling kommer i februar. Betal inn til konto: 1224.17.52796

FREDAG 12. JUNI

- Ankomst og innsjekk i Abra Havn (innsjekk starter etter kl. 15.00)
- Sjørøvere i gatene på kveldstid og flaggfiring fra Kongens Torg
- Min sjørøverkveld i Abra Havn
- Felles Pizzabuffet i Abra Havn

LØRDAG 13. JUNI

- Sjørøvermorgen i Abra Havn med pirater og flaggheising
- Frokost med sjørøvere i Abra havn/Frokost proviant
- Fri benyttelse av Dyreparken og Badelandet
- Sjørøvere i gatene på kveldstid og flaggfiring fra Kongens Torg
- Min sjørøverkveld i Abra Havn
- Felles Familiebuffet i Abra Havn

SØNDAG 14. JUNI

- Sjørøvermorgen i Abra Havn med pirater og flaggheising
- Frokostproviant/Frokost med sjørøverne i Abra Havn
- Fri benyttelse av Dyreparken og Badelandet
- Avreise etter eget ønske (utsjekk må skje innen kl. 11.00)

BUTIKK

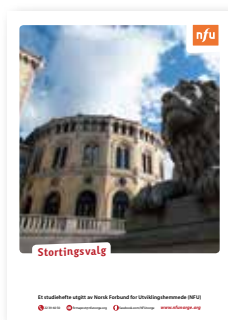
Alle kurshefter 50,- kr per hefte.

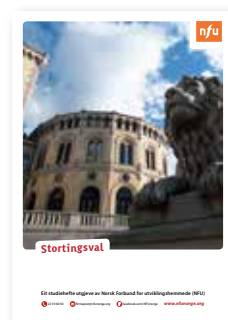
Om tro og livssyn

Fra foreldrehjem til eget hjem

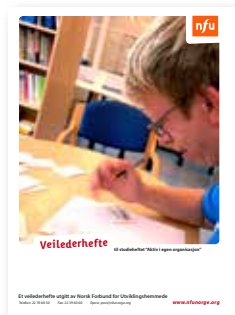
Stortingsvalg (bokmål)

Stortingsvalg (nynorsk)

NFU - en organisasjon

Veilederhefte til studieheftet «Aktiv i egen organisasjon»

Aktiv i egen organisasjon

NFUs prinsipp-program

Vi og samfunnet (nynorsk)

Tillitsvalgt i organisasjonen NFU

Pengene mine

Ledsagerhefte

Veileder til kurslærer

Seksualitet og samliv

Kroppen min og følelsene mine

Kursbevis kr 10,-

Kursmappe kr 25,-

LAST NED!

Boken «Fokus på overganger mellom ulike skoleslag» er utsolgt, men ligger klar for nedlasting på vår hjemmeside nfunorge.org/no/nettbutikk/boker/

Bøker om veien til egen bolig

kr 100,-

kr 150,-

Refleksbånd kr 25,-

Pins kr 25,-

Klistremerker
6 merker per ark kr 6,-

Pris per stk. kr 10,-

Multilue / bøff kr. 25,-

Multilue / bøff kr. 25,-

Pølsebag med utvendig lomme kr. 150,-

Velg
miljøvennlig,
dropp plast-
posen!

Handlenett kr 50,-

Magebelte kr. 75,-

Tallerken (porselen) kr 150,-

Kopp (porselen) kr 200,-

Ja takk, jeg bestiller (skriv antall):

- Kurshefte: Om tro og livssyn
- Kurshefte: Fra foreldrehjem til eget hjem
- Kurshefte: Stortingsvalg (bokmål)
- Kurshefte: Stortingsval (nynorsk)
- Kurshefte: NFU - en organisasjon
- Kurshefte: Aktiv i egen organisasjon
- Kurshefte: Veilederhefte til studieheftet
- Kurshefte: NFUs prinsipp-program
- Kurshefte: Vi og samfunnet (nynorsk)
- Kurshefte: Tillitsvalgt i organisasjonen NFU
- Kurshefte: Pengene mine
- Kurshefte: Ledsagerhefte
- Kurshefte: Veileder til kurslærer
- Kurshefte: Seksualitet og samliv
- Kurshefte: Kroppen min og følelsene mine
- Kursmappe
- Kursbevis
- Bok: Sjef i eget hus
- Bok: Veien fram til egen bolig
- Refleksbånd
- Pins
- Klistremerker
- Multilue / bøff (rød)
- Multilue / bøff (oransje)
- Penn
- Handlenett
- Kopp (porselen)
- Tallerken (porselen)
- Pølsebag
- Midjeveske

Navn: _____

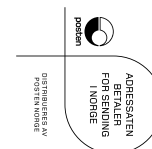
Adresse: _____

Poststed: _____

E-Post: _____

Porto kommer i tillegg. Du kan også bestille via **telefon 22 39 60 50**, e-postadresse **post@nfunorge.org** eller bruk nettbutikken til NFU på **www.nfunorge.org**. Vi sender e-faktura.

Norsk Forbund for
Utviklingshemmede
Svarsending 1225
0028 Oslo

Bestill abonnement

Bladet kommer ut med 5 numre i året. Abonnementet løper fra registreringsdatoen. Pris kr. 400,-. Klipp ut og send inn. Abonnement kan også bestilles på mail: post@nfunorge.org eller telefon: 22 39 60 50.

Norsk Forbund for Utviklingshemmede

Svarsending 1225
0028 Oslo

ADRESSATEN
BETALER
FOR SENDING
I NORGE

DISTRIBUERES AV
POSTEN NORGE

Navn: _____

Adresse: _____

Poststed: _____

E-Post: _____

Mobil / telefon: _____

Signatur: _____

Vil du annonsere i Samfunn for alle?

Ta kontakt med vår
'annonse selger:

Salgs Forum AS
post@salgs-forum.no
www.salgs-forum.no

BR. STENSKJÆR TRANSPORT AS støtter NFU's arbeid

Bamse Produkter AS

Du har kunnskapen, vi har produktene.

- Barn og voksne
- Posisjonering
- Trening
- Behandling

For mer informasjon se:
www.bamseprodukter.no
www.hjelpemiddeldatabasen.no
Varekataloger og brosjyrer.

På egne bein

På linja Friluftsliv/Bu og fritid får du:

Bu- og arbeidstrening, turdagar, fjelltur, skitur,
fisketurar, segltur og mykje meir.

Søk plass på friluftslivskulen.no

NORDFJORD
folkehøgskule

Landsstyret

FORBUNDSLEDER
Jens Petter Gitlesen
41 10 13 42
jpg@nfunorge.org

NESTLEDER
Torill Vagstad
40 28 83 07
torill.vagstad@gmail.com

Geir Tore Søreide
91 84 55 74
geir.t.soreide@haugnett.no

Camilla Hopen
camillahopen@yahoo.no

Karen Hultgren Olsen
91 59 30 67
karenhultgren@gmail.com

Ninni Bakke Tornes
90 06 35 24
ninni.b.tornes@live.no

Evy Utne Knutsen
48 15 41 96
evy.knutsen@bkkfiber.no

Nasjonalt

**Norsk Forbund for
Utviklingshemmede**
Pb 8954 Youngstorget, 0028 Oslo

Besøksadresse:
Youngstorget 2b, 7. etasje
Telefon: 22 39 60 50
post@nfunorge.org

www.nfunorge.org
Bankgiro: 8200.01.93417
Org.nr.: 943 260 672

Fylkeslagene

NFU Oslo Fylkeslag
c/o NFU
Postboks 8954 Youngstorget
0028 Oslo
22 39 60 51
oslofylkeslag@nfunorge.org

NFU Akershus Fylkeslag
v/ Tove-Britt Henriksen
Ignaveien 131
1912 Enebakk
64 92 62 53 / 908 39 380
tove.henriksen@tusker.no

NFU Østfold Regionlag
v/ Kirsten Viskum
Løvetannveien 28
1850 Mysen
414 61 914
kviskum@gmail.com

NFU Hedmark Fylkeslag
v/ Eirik Dahl
Ajerhagan 6
2319 Hamar
464 09 707
eid24@outlook.com

NFU Oppland Fylkeslag
v/ Staale Stampeløkken
Hagehaugveien 2 A
2613 Lillehammer
976 94 452
stastamp@gmail.com

NFU Buskerud Fylkeslag
v/ Birgitte Boldvik
Jens Bjelkesgate 41 A
0578 Oslo
938 90 671
birgitte.boldvik@gmail.com

**NFU Vestfold og
Telemark Fylkeslag**
v/ Øivind Jensen
Vearveien 4
3173 Vear
909 19 810
nfu.vf@online.no

NFU Aust-Agder Fylkeslag
v/ Anders Haslestad
Molandsveien 1450
4849 Arendal
976 01 658
anders.haslestad47@gmail.com

NFU Vest-Agder Fylkeslag
v/ Stian Brødsjø
Møllevannsveien 32
4616 Kristiansand S
930 44 855
stian@soh.no

NFU Rogaland Fylkeslag
Hillevågsveien 100
4016 Stavanger
51 89 15 50
post@nfu-rogaland.no

NFU Hordaland Fylkeslag
v/ Kai Esten Dale
Reio 15
5208 Os
930 25 093
kai.esten.dale@knett.no

NFU Sogn og Fjordane
v/ Gry Sætre
Angedalsvegen 107
6810 Førde
909 49 316
gry.setre@gmail.com

NFU Møre og Romsdal Fylkeslag
v/ Astrid Andersen
Varleiteråsa 10
6065 Ulsteinvik
909 80 350
mrfylkeslag@nfunorge.org

NFU Trøndelag Fylkeslag
v/ Snorre Ness
Bregnevegen 1
7803 Namsos
74 21 23 08 / 905 16 966
snorre.ness@ntebb.no

NFU Nordland Fylkeslag
Postboks 843
8001 Bodø
75 52 40 48 / 917 24 708
bpriesem@online.no

NFU Troms Fylkeslag
v/ Anne Marie Bakken
Dalnes, 9475 Borkenes
916 98 512
amsbakken@gmail.com

NFU Finnmark Fylkeslag
v/ Frid Tellefsen Svineng
Boks 187
9735 Karasjok
909 36 156
nfufinnmark@hotmail.com

RETURADRESSE:

Samfunn for alle

Postboks 8953 Youngstorget
0028 Oslo

Jubilant

Vår forbundsleder fylte 60 år nylig og ble feiret som seg hør, bør og så vel fortjent. Her foreviget i front med NFUs landsstyre, valgkomite, deltakere på årets siste leder-samling i tillegg til generalsekretær Hedvig Ekberg og Ann Elisabeth Grønnhaug.

TEKST: Bitten Munthe-Kaas

FOTO: Sofya Ustyuzhantseva

ADVOKATFIRMAET
KRAMÅS

"Vi har bred erfaring i alle rettsforhold som gjelder mennesker med utviklingshemming, og bistår i saker i hele landet."

- Omsorgstjenester
- Trygdeytelser
- Vergemål
- Dagtilbud og tilrettelagt arbeid
- Arv og testament
- Helsetjenester
- Erstatning
- Skole og undervisning

KRISTIN KRAMÅS

481 65 111
kristin@kramaas.no

PETTER KRAMÅS

901 37 450
petter@kramaas.no

KONTORER

C J Hambros plass 5, 0164 Oslo
Storgata 50, 1555 Son

www.KRAMAAS.no